

ЕТНОЛОШКИ ОСВРТ НА СРПСКО-РУМУНСКА ПРОЖИМАЊА И РЕЛАЦИЈЕ

Ивица Р. Тодоровић

Етнографски институт САНУ, Београд

e-mail: ivica.todorovic@ei.sanu.ac.rs

Апстракт: Српско-румунске етнокултурне паралеле – а превасходно оне које су тичу територије данашње Румуније – још увек су недовољно проучене и изискују спровођење свеобухватних, нових истраживања. Наиме, на више различитих нивоа показује се непосредна испреплетеност српских, тј. српскословенских и румунских етнокултурних особина, што је посебно изражено управо на просторима савремене Румуније. На овом месту скрећемо пажњу на нека посебно занимљива, али и занемарена и осетљива питања (као и чињенице), која улазе у домен наведене проблематике.

Кључне речи: Срби и Румуни, сложеност релација, етнокултурни маркери, важни проблеми, мултидисциплинарност, занемарена питања.

Abstract: Serbian-Romanian ethno-cultural parallels – primarily those concerning the territory of today's Romania – are still insufficiently studied and require the implementation of comprehensive new research. Namely, the direct interconnectedness of Serbian, i.e. Serbo-Slavic and Romanian ethno-cultural characteristics is shown on many different levels, which is particularly evident precisely in the areas of modern Romania. In this article, we draw your attention to some particularly interesting, but also ignored the sensitive issues (and the facts), which fall within the ambit of the mentioned problem.

Key words: Serbs and Romanians, relation complexity, ethno-cultural characteristics, main problems, multidisciplinarity, neglected questions.

Уводни осврт

Овај текст¹ се непосредно насллања на ауторов рад о новим етнолошким истраживањима Срба у Румунији, у којем је превасходно предочен општи контекст неопходности спровођења свеобухватних етнолошко-антрополошких и мултидисциплинарних проучавања Срба у Банату, али и у читавој Румунији (в. Тодоровић, 2017).² Основна намера је била да у ова два текста сажето скренемо пажњу на нека питања која су до сада била прескочена или недовољно наглашена. С тим у вези, од посебног значаја за нас је питање српско-румунских релација и прожимања, како данас тако и у давнијој прошлости. Саобразно томе, у тексту се посебно указује на проблеме упрошћеног сагледавања српског етничког питања и простора у различitim синхронијским и дијахронијским перспективама (в. Тодоровић, 2015). Другим речима, у претходним ауторовим радовима, али и од стране више различитих, компетентних аутора, указано је на етнокултурне показатеље који директно упућују на реалне границе простирања српског етничко-етногенетског простора, као и на утицаје одговарајућег етнокултурног комплекса у ширем смислу. У складу с основним циљевима текста, овде ћемо се непосредно осврнути на неке од кључних проблема мултидисциплинарних истраживања српско-румунских релација из етнолошке перспективе, са посебним нагласком на проучавању Срба у различитим деловима Румуније и на српској и словенској компоненти у етногенези становништва ове државе – што су проблеми који су у претходном периоду били занемарени или недовољно наглашени.

Такође, поставља се и питање проучавања тзв. „асимилиованих Срба“, односно многобројног становништва неоспорно српског порекла које је – у немогућим условима када је реч о декларативном очувању идентитета – било приморано да се (да ли привремено?) одрекне своје самосвести. [Овде обавезно треба узети у обзир и сасвим непосредан прогон Срба, који је спроведен након Другог светског рата – уз додатну напомену да се „румунски модел“ притиска на Србе не може изједначавати са „хрватским моделом“ геноцида над Србима, јер је он готово јединствен у светским оквирима. Међутим, то никако не пориче чињеницу да се и у Румунији догодио злочин над Србима великих размера.^{3]}]

Као што је већ наглашено, у раду се директно надовезујемо на текст који треба да буде објављен у часопису „Исходишта“, а тиче се представљања нових

¹ Текст је резултат рада на пројекту бр. 47016, *Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије. Израда мултимедијалног интернет-портала „Појмовник српске културе“*, који финансира Министарство за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

² Када је реч о проучавању Срба у Румунији в. рецимо Џеровић, 1997а; Џеровић, 2000; Џеровић, 2007; Бугарски, 1995; Бугарски, 2005; Миленковић Вуковић, 2005; Малуцков, 2005; Милорадовић, 2005; Пејин, 2003; Срби и Румуни, 1997; Радан, 2015в; уп. и Гавриловић, 1994.

³ В. на пример Пејин, 2012: 15-16; Стојковић, 1990: 241-242; Павловић, 2012: 96; уп. Милин и Степанов, 1996; Милин и Степанов, 2002. Више о овоме в. у завршним деловима рада.

етнолошких проучавања Срба у Румунији, у контексту уводног излагања тематско-методолошког приступа и осврта на основне истраживачке перспективе. У наведеном, претходном чланку пажња је била посвећена првенствено сагледавању општег научног оквира, са нагласком на проучавању Срба у Банату. На овом месту, пак, усредсређујемо се на специфичне српске групације (на шире схваћеном подручју Баната, у Румунији), уз сажето указивање на проблем ускраћивања права, геноцида и асимилације, али исто тако – насланајући се на садржаје који су изнесени у прелиминарном тексту – посебну пажњу усмеравамо и на Србе у различитим деловима Румуније, као и (првенствено) на сложени проблем српкословенско-румунских прожимања и релација у ширем контексту.

Специфичне групације

У складу с претходним, прво треба нагласити да су неке од српских групација у данашњој Румунији веома особене – и управо овим, самосвојним изданицима српског етноса требало би да буде посвећена нарочита пажња; из тог разлога, на њих се осврћемо у наредном поглављу овог текста, док ће шири проблем „специфичних Срба“ у Румунији бити разматран у његовом другом делу.

Примера ради, када је реч о специфичним и посебно занимљивим српским групацијама, прво илустративно можемо скренути пажњу на чињеницу да „за Свињицу сви аутори, који су се бавили проблемом српских говора у Клисури и Банату уопште, истичу да се она језички одваја“ (Дрљача, 1971: 135); другим речима, Свиничани (Свињчани) се најчешће издавају у посебну говорну групу⁴, при чему је „постојање полуугласа у вокалном систему овог говора његова најзначајнија црта“ (Дрљача, 1971: 135). Овде се уочава повезаност и са јужним (и источним) деловима српског етничког простора (в. Дрљача, 1971: 136), која је – по свему судећи – карактеристична и за говоре других Срба у данашњој Румунији (и Бугарској), изван подручја Баната и Клисуре⁵, чије проучавање би (услед њиховог вишеструког недефинисаног положаја) требало да представља апсолутни приоритет у наредном периоду.

Свиница је посебно значајна и због тога што је она добар представник феномена постојања српско-румунског билингвизма (уп. Дрљача, 1971: 135). У ствари,

⁴ О појединим њиховим народним веровањима и представама в. у Зечевић, 1971.

⁵ Обавезно в. Ердељановић, 1925б: 56-57. Овде се као упућујући микро-пример може навести и „случај“ становништва Новог Села близу Видина (али и данашње западне Бугарске, у ширем смислу; уп. Тодоровић, 2015: 445-448; Павловић, 2012: 76; Белић, 1913; Стојанчевић, 1995: в. нпр. стр. 155-156; Маројевић, 2000: в. рецимо стр. 18-19 и даље, 7, 12-14, 39; Николић, 1912: 263 и даље, уп. и 233-237), о којем је писао и М. Радан. Између остalog, казивачи из Новог Села су наглашавали како „њихов говор није бугарски, већ српски и да су они дошли у ове крајеве из Србије“, што говори у прилог чињенице да су „становници Новог Села свесни свог српског порекла“ (Радан, 2015а: 17). В. и источну границу тзв. „шопског варијетета“, са српским етнокултурним одликама, у Цвијић, 1966: 562; в. и стр. 472-474, 522.

реч је о једној суштински неистраженој појави, о којој се, свакако, недовољно зна, јер је очигледна огромна улога српског и у ширем смислу словенског етничког елемента у формирању савремене румунске нације.⁶

О српскословенско-романским прожимањима сведоче и бројни топоними, али и сам румунски језик и народни говори⁷, као и различити историјски подаци и етнолошке чињенице. Иако тренутно не располажемо свежим и систематски обрађеним подацима, различити аутори су указивали на то да је – услед сложених околности којима је српски народ у Румунији био изложен – данас у бројним местима, па и у читавим подручјима изобичајен његов српски етнички карактер. Примера ради, за Лесковицу у долини Нере је писано „да су тамо остале само српске народне игре и песме, а да се обично говори румунски“ (Дрљача, 1971: 135; в. обавезно и Крстић, 2002: 5-12), при чему би се могао навести и читав низ других, блиских примера. Другим речима, на сличне случајеве – из ближе прошлости – већ је скретана пажња⁸, али је реч о теми која неизоставно заслужује знатно опширења и интензивнија разматрања.

⁶ Ова појава се, по свему судећи, сасвим непосредно наслења и на феномен, тј. проблематику тзв. „Србо-Влаха“, као и српско-румунског билингвизма и асимилације српскословенског елемента. В. Ракић, 2006 (уп. и литературу на стр. 82-86); Пејин, 2012; Големовић, 2016; Ђокић и Думић, 2012; Зечевић, 1985; Vlahović, 1984: 267; Власи, 2012; уп. рецимо и Марјановић, 1981; Дурлић, 1998. По закључцима историчара, „од 15. до 17. века стално су текле сеобе преко Дунава у Влашку где је створена етничка симбиоза, тако да од Баната до Црног Мора, линијом запад-исток имамо романизовано становништво или етнички комплекс балканских и дачких Словена“ (Пејин, 2012: 9). Између осталог, „српски устанци и ратови у 19. веку утицали су да се створи свест о слободној Србији што је довело до усјељавања влашских становника из Олтеније и Мале Влашке и ово се повезује са чињеницом о косовском пореклу знатног броја становника Олтеније односно Мале Влашке, који су имали и имају свест о својим српским коренима“ (Пејин, 2012: 9). Уп. и давашње помињање „Српских планина“ на подручју јужних Карпата (в. рецимо Трубачов, 2006: 116, 101-102; Županić, 1924: 24; Новаковић, 1997: 9-53; Vukčević, 2007: 93-94, 98).

⁷ Општепознато је – у контексту дуготрајне свеприсуности Срба на територији данашње Румуније – да, по-ред осталог, на овом простору „постоји знатан број топонима и микротопонима у чији назив улази етнички Србин и пријед српски“, а „то су имена села, називи брегова, долина, планина, потока и река, пољана итд. и то на оним просторима где сада нема Срба“ (Томић и Шољмошан, 1996: 348; уп. Дрљача, 1997: 20-21). Ова свеприсуност српског и словенског елемента на тлу данашње Румуније је толика да се о томе појавило и више различитих књига аутора који се не баве професионално науком. В. рецимо и речник славизама у румунском језику (са више од 9.000 одредница): Војводић, 2002, уз додатну напомену да је у другом издању из 2008. године овај број повећан на више од 10.000 речи. Аутор поменутог речника, С. Војводић наглашава како је „после покрштавања Срба и Бугара и увођења словенског језика у цркву“ исти језик „прихватила и црква на територији данашње Румуније, захваљујући постојању владајућег слоја који је био словенски“, при чему је словенски „био званични језик у румунским земљама све до XVII века“, док је ћирилица све до 1860. године била званично писмо (Војводић, 2002: стр. V). Војводић је јавности посебно скренуо пажњу на изузетно велики број српско-словенских топонима, наглашавајући – између осталог – како је јасно „и порекло назива области у Румунији – Долж, Горж, Вранча, Прахова, Трнава“, а „код Румуна су честа имена Богдан, Влад, Владислав, Дан, Добромуир, Драгош, Милош, Мирча, Тихомир“ (Иветић, 2007; о свему овоме в. у: Војводић, 2002: стр. IV). С друге стране, опште румунско становиште уп. рецимо у: Печикан, 2005.

⁸ Тако М. Стојковић између осталог наводи и следећи пример: „У неким мањим местима као што су Кнез, Ђуру и друга већина српског становништва је румунизирана, а одржала су се само српска гробља“ (Стојковић, 1990: 246). О развијеностима облика и метода асимилације српске националне мањине у Румунији (у претходним периодима) в. рецимо: Стојковић, 1990: 246-248. И по Стојковићу, суштински је нејасно колико има Срба у Румунији (в. Стојковић, 1990: 244); обавезно уп. и Радан, 2004: 18 и даље.

С друге стране, и када разматрамо дубљу прошлост, такође би се могли навести бројни примери. Рецимо, фонетско-морфолошке особености словенске (а у основи српске) лексике Алмашке долине „говоре о томе да су данашњи алмашки Румуни потомци средњовековних Словена (Карашевака) који су живели у овој долини“ (Миштоју, 2005: 47; обавезно в. и Радан, 2015б). Наиме, низ очигледних чињеница упућује на закључак да су „алмашки Словени староседеоци имали исте етничке и лингвистичке карактеристике као и карашки Словени, и то западнојужнословенског /српског/ типа“, при чему су и једни и други „највероватније примили известан број српских досељеника и помешали се са њима“ (Радан, 2015б: 370).

Посебну, веома занимљиву групацију представљају Срби из околине Лугожа (Лугожа), са доста архаичних црта. Између осталог, говорило се и о претпоставци да је подручје Скопске Црне Горе (тј. Старе Србије) раније пребивалиште овог становништва, па отуда локални назив „Црногорци“ (а други их зову и „Кељама“) (Дрљача, 1971: 136). Њихов говор се такође потенцијално повезивао са јужним деловима српског етничког простора, односно са „најстаријим штокавским дијалектом“ (Дрљача, 1971: 136).

По синтези Душана Дрљаче, „и становнике Рекаша, који се налази у северном Банату између Лугожа и Темишвара, лингвисти сматрају Србима“, али је за њих превасходно карактеристичан назив „Шокци“ (Дрљача, 1971: 136).

Специфични су, свакако, и Каравацци, а данас се овим називом означавају становници Караваца и села у његовој близини, „које аутори сврставају у Србе“ (Дрљача, 1971: 136). У својим студијама Михај Радан је – и поред сложене етногенезе – сасвим непосредно указао на примарност њиховог српског (српскословенског) етничког карактера и порекла.⁹ За каравацке говоре је заједничко „да у себи садрже архаичне особине због којих су предмет значајних дијалектолошких испитивања“ (Дрљача, 1971: 136). Ово становништво је, по свему судећи, у једном тренутку било приморано да пређе из православља у католичанство (Радан 2015а: в. пре свега стр. 48-57; в. и Пејин, 1992: 293).¹⁰ У последње време су учествали покушаји „хрваћења“ Караваца (уп. рецимо Пејин, 1992: 294), иако је – поред низа других српских етничких особина – извесно да њихови говори припадају српским штокавским дијалектима екавског типа (в. Радан, 2015а: 268).¹¹

Задржали су и славу, као посебно културно-етничко обележје, уз много других старих српских обичаја, веровања и предања (Радан, 1998). Славу про-

⁹ В. пре свега обимну студију Радан, 2015а, као и Радан, 2004; Радан, 1998.

¹⁰ Наиме, празновање крсне славе и многи други обичаји „карактеристични за српски народ, доказују да се ова етничка група у прошлости одвојила од свог народа и да је првобитно била православне вероисповести“ (Радан, 2015а: 57); в. и Радан, 2004: 47; уп. Павловић, 2012: 78-79.

¹¹ У сваком случају, „већина истраживача слаже се да су Каравацци и њихови говори српског порекла“ (Радан, 2015а: 253), при чему овај говор без сумње припада српским дијалектима западно од линије Белоградчик–Ћустендил (Радан, 2015а: 254-255). Уп. и Тодоровић, 2015.

слављају на исти (тј. врло сличан) начин као и други банатски Срби. Исто тако, важно је додатно нагласити да су сачували велики број архаичних обичаја и митолошких представа.¹² Од изузетног значаја је приметити и да се често стиче утисак како су Срби у источним деловима српског етничког простора (али и сами Румуни!) сачували посебно архаичне етнокултурне особине српске народне традиције.¹³

СРБИ У РАЗЛИЧИТИМ ДЕЛОВИМА РУМУНИЈЕ

Осим Карашеваца и других, специфичних српских огранака у данашњој Румунији, односно у њеном банатском делу – које смо помињали у претходном делу текста – веома занимљиву и услед више разлога особену групацију (тј. групације) представљају и Срби који се налазе даље на истоку, превасходно у јужној Румунији; за њих је, између осталог, истицано да њихов етнички идентитет уопште није уважен, нити имају било каква национална права. Као што је раније већ наговештено, они су – стицајем околности – прерасли и у једну врсту савремене „легенде“, услед прикривања и непризнавања њиховог постојања и бројности (или, пак, због површног приступа овом проблему, који не уважава чињенице о реалној величини српског етничког простора у прошлости; уп. Тодоровић, 2015; Степић, 2001: 247 и даље). [Шта-више, када се о њима говорило, српски етноним се чак стављао под знаке навода, уз напомену како ни они – а ни други који их називају „Србима“ – наводно „не знају да они у ствари нису Срби, али се – погрешно – називају и / или сматрају Србима (?)“ (а њихов говор се – без уважавања њиховог етнонима, тј. идентитетског предзнака¹⁴ – проглашавао и „бугарским“).¹⁵]

¹² О појединим архаичним народним обичајима в. рецимо у Радан, 2004: 99-122; неке особене и, по свему судећи, древне представе о митским бићима в. у раду етнолога Миље Радана (Радан, 2001/2002), а о одговарајућој лексици в. у: Радан, 2004: 140-158.

¹³ Уп. и претходне напомене. Примера ради, када је реч о етнокореологији (а исто се свакако може проширити и на већину других научних дисциплина), Душан Дрљача примећује како је она „била претежно усмерена на проучавање страних утицаја у нашем играчком наслеђу, а неупоредиво мање на могуће прихватање нашеј фолклорног блага од стране других народа“ (Дрљача, 1997: 20), иако су очигледни бројни и системски присутни утицаји српске (и словенске) народне традиције и културе на просторима данашње Румуније (уп. поменути текст Дрљача, 1997). Уп. рецимо Ердељановић, 1925а; Радан, 2015б; Радан, 2015а; Радан, 2004; Костић, 1971; Зечевић, 1971; Зечевић, 1985. В. обавезно и закључке О.Н.Трубачова у: Трубачов, 2006: в. рецимо стр. 118-121.

¹⁴ Овакве омашке су најчешће чињене злонамерно или услед незнაња. Притом, када је реч о поменутом незнану, додатно треба скренути пажњу на површину приступа који не уважава реалну величину српског етничког простора у прошлости (што је такође једна од тема, дотакнутих у овом тексту, које захтевају за себан простор). В. рецимо Тодоровић, 2015; Тодоровић и Рајковић, 2016: 16-22.

¹⁵ У вези с овим проблемом обавезно в. Ердељановић, 1925б: 56-57. Такође уп. Младенов, 1985. В. и карту која садржи топониме са кореном Срб (на подручју данашње јужне Румуније) у тексту поменутог бугарског аутора (Младенов, 1985: 10) који покушава да докаже како Румуни у ствари под „Србима“ подразумевају Бугаре. И поред тенденциозности наведеног текста, аутор – између осталог – упућује и на релевантну

Наведено, како теоријско тако и практично „расрблјавање“ (идентитетских и / или етногенетских) делова српског етничког корпуса није ништа ново нити неубичајено, а у дотичном контексту могли би се навести бројни илустративни примери. У вези с претходним, треба знати и да је становништво из источних и јужних делова српског етничког простора – сасвим неоправдано и супротно њиховом идентитету – из политичких (и геополитичких) разлога понекад било повезивано са Бугарима. О томе је већ одавно писано од стране угледних научника, као што су Ј. Ердељановић, Ј. Цвијић, А. Белић и многи други. Другим речима, познато је да је и за време турске владавине над тадашњим јужним деловима српског етничког простора (у периоду између XV и XIX века), тамошње становништво себе називало „и даље Србима“, тј. да су „у много прилика манифестовали српско национално осећање“, о чему „сведоче многобројни поуздани подаци, који су до сад прибрани и објављени“ (Ердељановић, 1925б: 56).¹⁶ Поред тога, за проблематику којом се бавимо у овом тексту од посебног значаја је околност да су познати подаци, изнети у делима српских и страних писаца, били знатно „умножени још и истраживањима румунских научника, који су показали да су словенски досељеници, што су долазили у 15. (вероватно и у 14.), 16. и 17. веку из ‘Македоније’ у Румунију, називали себе Србима и да су њихова насеља добивала називе по њихову народном имениу Србин“ (Ердељановић, 1925б: 56-57); с друге стране, о појави бугарског имениа крајем 18. и почетком 19. века у књижевности, у повезаном истраживачком

графу која пружа основу за даља истраживања. Уп. и осврт на дотични (у основи прилично очигледни) проблем у популарном тексту: Румуни кажу – Бугари су Срби, 2014. Наиме, када је реч о „Бугарима“ који су се досељавали на територију данашње Румуније, „несумњиво је, да повећи део од тих тзв. ‘Бугара’ у ствари нису били Бугари, него Срби из тимочко-шопских крајева“ (Ердељановић, 1925а: 299). У сваком случају, и ова проблематика – која се у основи тиче још једног од бројних покушаја вештачког смањивања бројности српског етноса и сужавања српског етничког и етногенетско-етнокултурног простора – takoје изискује посебну студију. Исто се, свакако, односи и на разматрање српско-бугарских релација у прошлости (уз важну напомену да се у данашњој Бугарској уопште не уважава постојање, тј. присуство Срба), на које посебно светло баци управо распрострањеност етнонима „Срби“ у данашњој Румунији (тамо где се очекују и прижељују „Бугари“); уп. и Маројевић, 2000: 18-19 и даље, 7, 12-14, 39; Ердељановић, 1925б; Тодоровић, 2015; Белић, 1913: в. посебно стр. 41-43, 61-64 и даље; Ердељановић, 1925а: 299; Стојанчевић, 1995: в. рецимо стр. 155-156; Николић, 1912: 263 и даље, 233-237; Протић, 1928: 68-80. Такође в. и бројне студије Ј. Цвијића (в. пре свега Цвијић, 1966). Када, пак, говоримо о језичком аспекту наведене проблематике, тј. о источним границама српског језика на просторима југоисточне Европе, треба знати да је пре долaska Протобугара (и бугарског имениа / етнонима) на Балканско полуострво српски језик „чинио цјелину са словенским говорима данашње Македоније и данашње Бугарске, тако да можемо говорити о једном (српкословенском) прасловенском дијалекту: савремени српски и бугарски језик, са прелазним македонским говорима, генетски се могу свести на један словенски прадијалекат“ (Маројевић, 2000: 18).

¹⁶ О етничком инжењерингу који је спроведен (и који се још увек спроводи) у некадашњој Јужној Србији и околним областима в. рецимо у: Трифуноски, 1995; Терзић, 1993: 239-243; в. и литературу (као и одговарајуће напомене) изнесену у: Терзић, 1993: 246-248. Поред осталог, и „из споменика се зна, да су попови, калуђери и други људи из солунске околине, Костура, Охрида, Кратова и Скопља одржавали везе с Русијом и ишли у Русију ради прикупљања прилога за цркве и манастире“, а „сви људи из поменутих места казивали су тамо да су Срби, или да су из српске земље“ (Цвијић, 1906: 32; више о сродној проблематици в. на стр. 32-33). О најтипичнијим и веома илустративним (па чак и гротескним) примерима примене етничког инжењеринга на територијама српског етничког простора (Црна Гора) в. у: Ђурковић, 2013: 115-152. Овде уп. и Пипер, 2004: 55-56.

контексту, као и о другим блиским питањима, такође в. у: Ердељановић, 1925б: 57-61; Цвијић 1906: 31-34.

Прецизније речено, важно је нагласити да су чињенице које непосредно сведоче о овоме документовано изношene и у делима румунских научника (Ердељановић, 1925б: 57). Примера ради, најпре је И. Барбулеску (у својој студији – овде у интерпретацији Ј. Ердељановића (в. у Ердељановић, 1925б: 57) – „указао на то, да су у времену од 14. до у 17. век Срби имали врло знатну улогу у свеко-ликој култури тадашњих румунских кнежевина (Влашке и Молдавске) и да је без сумње знатан број тих Срба био пореклом из ‘Македоније’ “, при чему „он наводи за то и непосредне доказе: примере, да су у то време поједини досељеници из ‘Македоније’ у Румунији називали себе Србима и свој језик српским и да су румунски владаоци и великаши у својим односима са црквеним центрима у Охриду и у Кратову називали њихове представнике Србима а њихов језик српским“ (Ердељановић, 1925б: 57).

Другим речима, нема ниједног примера, „да су Румуни тога времена називали људе из ‘Македоније’ Бугарима и њихов језик бугарским“, а Барбулеску је поузданним доказима „утврдио да су Румуни у то време јасно разликовали Србе од Бугара“ (Ердељановић, 1925б: 57). Исто тако, Ердељановић скреће пажњу и на то „да је словенски језик румунских извора из времена од 14. до у 17. век имао главне особине северних и средњих македонских говора (а никако бугарске) и да су тај језик и Срби досељени у Румунију, и Румуни и странци називали српским језиком“ (Ердељановић, 1925б: 57). Слично је о тим „досељеницима из Македоније“ писао и Јоргу Јордан, који је непосредно указивао на то „да су становници словенских насеља у Влашкој, који сами за себе кажу, да су Срби“ – а за које су бугарски и бугарофилски оријентисани аутори покушавали да докажу „да су по језику и по ношњи Бугари“ – у ствари „пореклом из ‘Македоније’ “ (Ердељановић, 1925б: 57). У складу с претходним, по Ердељановићу, навођен је и „читав низ имена за данашња или негдашња села у Румунији, која су баш назвата по имени Србин, а чији су становници могли бити такође српски досељеници из ‘Македоније’ “ (Ердељановић, 1925б: 57), али је ово само једна – свакако не и једина – етногенетска „димензија“, тј. етнокултурни слој, када је реч о становништву српског и словенског порекла на овим просторима.

У сваком случају, бројне чињенице и извори указују на опште (али и древно) присуство Срба на територији данашње Румуније и околним областима. Евидентно је, наиме, да су Срби – с једне стране – на ове просторе долазили из различитих делова српског етничког простора, као и у различитим периодима, при чему је – с друге стране – очигледно и њихово веома давно присуство на поменутим територијама (в. указивања на многе чињенице које то потврђују у: Ердељановић, 1925а), о чему су писали различити аутори, од Ердељановића и других некада, до Радана у најновије време. Примера ради, по Душану Ј. Поповићу, када се поставља питање

етничке припадности старог становништва Баната треба знати да су Мађари овде „затекли многобројно, словенско становништво“, што „нарочито доказује топографска номенклатутра“ (Поповић, 1955: 17). Осим тога, на питање „ко су били ти Словени?“, може се – по Поповићу – дати одлучан одговор да су „ти Словени били Срби“, а тако је мислио читав низ угледних и компетентних научника (Поповић, 1955: 17; в. и Ердељановић, 1925а).¹⁷ Штавише, као што су наглашавали поузданi аутори, „до досељавања Мађара и померања Румуна према Поморију, од Бојкије, односно од источнословенских племена до балканских пространстава, пружао се непрекинут етнички ланац који су чинили Срби“ (Церовић, 1997б).

Међутим, данас су подаци о њиховом боравку на територији савремене Румуније и околних области углавном мало познати – што се налази у великој супротности са претходно назначеном околношћу. Наиме, „о учешћу Срба у историјским кретањима и појавама у Банату и суседним пределима Поморија и Ердеља (Трансилваније), затим Мале Влашке-Олтеније зна се мало, иако је тамо, од краја XV века, чини се, добрим делом био пренет активан национално-политички живот Срба изван Балканског полуострва“ (Стојанчевић, 1994: 23). Између осталог, Срби су били свеприсутни и широм Молдавије (в. Церовић, 1997б), при чему – примера ради – „путописац Креквиц, из Трансилваније, 1685. године наводи да Срби живе у Молдавији ‘од старина’“ (Церовић, 1997б: 15). Срби се не-посредно помињу и у Бесарабији (Церовић, 1997б: 15), а насеља у чијем корену се налази српско име била су бројна и у источним и северним деловима данашње Румуније, при чему се, рецимо, у области Сучаве помиње више места са називом Срби (Церовић, 1997б: 15-16). Примера ради, забележено је и да су „телесну гарду Петра IV Рареша чинили Срби“, а „игуману манастира Неамц, Макарију Србину, који је касније постао епископ Романске епархије, Петар IV Рареш је наложио да напише ‘Хронику Молдавије’, која је обухватала прошлост ове земље од Стефана Великог до његовог времена“ (Церовић, 1997б: 10).

Академик Владимир Стојанчевић наглашава како би било изузетно занимљиво „пратити процесе етносимбиозе Срба и Румуна, појаве билингвизма у

¹⁷ Наиме, „етничке разлике између Срба у Банату и оних у Србији нису биле никакве, или минималне, али свакако знатно мање него рецимо између хrvatskih чакавца и словенских кајкавца и шtokавца“ (Поповић, 1955: 17-18). Другим речима, „Банат који се наслажа на етничко језгро српског народа одувек је имао, у већој или мањој мери, српски карактер“ (Поповић, 1955: 7), при чему је и у планинском делу Баната српски елемент био „раније знатно више заступљен него данас“, а „то се види и из објављеног материјала који потиче од мађарских и турских власти, дакле од власти које, у најбољем случају, нису према нашем народу биле пријатељски расположене“ (Поповић, 1955: 7). О старим Србима на подручју Баната – у светлу топономастике – в. још и: Поповић, 1955: 19-21. Да је ово становништво било етнички српско види се и из грађе коју „пружају називи насеља забележени до XVI века“ (Поповић, 1955: 20; в. неке конкретне примере на стр. 21). Занимљиво је и то да „румунски елеменат у топономастици низинског Баната све до најновијег доба готово да није постојао“ (Поповић, 1955: 21). Између осталог, Поповић је указивао и на то да су Банат и Ердељ поседовали готово искључиво словенско становништво (Поповић, 1955: 23). Такође, и Поморије је „крајем XVI века српска етничка област или ‘Rascia’“, како је на картама из тог времена обележено (Поповић, 1955: 37).

говорној комуникацији оба народа али и у писаној књижевности“, а једну од „посебно интересантних историјско-социолошких и културолошких тема представљало би и истраживање српског утицаја на формирање румунских варошких центара и варошких друштвених средина, а посебно реликти српске терминологије у развоју румунског језика“ (Стојанчевић, 1994: 25). У складу с тим, по њему, „задатак је српских научника, пре свега међу Србима домицилним у Румунији, да своја истраживања обављају и у овом правцу, како би се један део запретане прошлости српског народа извео на светло дана“ (Стојанчевић, 1994: 24).¹⁸ Између осталог, „још увек се не зна о маленим и удаљенијим парохијама и животу Срба у њима (Липова, Карансебеш, Лугош, Оршава, Решица и друга)“, а „мало се зна и о црквеном и црквено-школском животу компактних српских насеља у банатској Клисури, затим о српским ‘трговачко-занатлијским’ емпоријама у Малој Влашкој (Олтенији), на пример у Турну Северину, Крајови, као и о српско-народним оазама у варошким насељима Кришане и Ердеља“ итд. (Стојанчевић, 1994: 26). Такође, познато је и да је Карловачка митрополија Српске православне цркве обухватала „најпре Ердељ, а затим и Буковину, област на источним обронцима Карпата“ (Дрљача, 1997: 25). И поред велике улоге у прошлости, данас је судбина становништва српског порекла у Ердељу нејасна, при чему неке групације „знају да су Срби пореклом али данас врло мали број људи говори српски“ (Пејин, 2012: 11).

Српски историчари резигнирано су наглашавали да је статус Срба у Олтенији тј. Малој Влашкој „непознат“, као и да „ови Срби нису били обухваћени ни једним међународним уговором Југославије и Румуније после 1920, нити после 1945. године“ (Пејин, 2012: 16). По Ј. Пејину, ову мањину – која је била у оквиру Београдско-карловачке митрополије Српске православне цркве 1718-1739. године – „треба заштитити прво у црквеном погледу, утврдити њихов број, обезбедити право образовања на матерњем језику и школе, а затим и друга права предвиђена декларацијама Уједињених нација“ (Пејин, 2012: 16). Наиме, и поред српског идентитетско-етнокултурног предзнака овог становништва, они су званично Румуни (Пејин, 2012: 15). Другим речима, о групи у Олтенији / Малој Влашкој „нико не води рачуна“, иако они „говоре шопским наречјем и за себе често кажу да су Срби“ (Пејин, 2012: 11).

¹⁸ Владимир Стојанчевић наглашава и да „архивска грађа румунских државних установа у Клужу, Брашову, Варадину и другим мањим центрима, као и епархијских архива, свакако садржи документацију која се односи и на Србе и њихова учешћа у јавним збивањима тих крајева“ (Стојанчевић, 1994: 25). Такође, „познати процес ‘повлашавања’ (руманизације) Срба (мада је било и обратних случајева, у далеко мањој мери), на коме је – као значајној социјалној, али и етнографској и културолошкој појави – инсистирала предратна српска национална наука, треба изближе, на интензивнијим архивским проучавањима, утврдити у његовом хронолошко-историјском току“, а то је „појава коју су још крајем XVIII века уочили Доситеј Обрадовић, родом из српско-румунског села Чакова, и учени Јован Рајић, поред других писаца и јавних радника из прошлог века“ (Стојанчевић, 1994: 26).

О специфичним Србима (настањеним у јужној Румунији) говорио је и лингвиста Теде Кал на међународном научном скупу који је у октобру 2014. године одржан у Темишвару¹⁹, међутим – текст се није појавио у зборнику који је обухватио радове са овог скупа. На сродан проблемски оквир, исто тако, упућује и знаменити лингвиста Милан Будимир када пише: „Оне стручњаке који с неповерењем гледају у Порфирогенитове Србе између источних Карпата и Дњепра треба подсетити на живу чињеницу што данашњи становници Влашке и Молдавије зову именом *Srbul* своје јужнословенске суседе у Подунављу“ (Будимир, 1959: 43).²⁰ [Осим тога, по Будимиру – чији закључак у потпуности подржавају резултати различитих научних дисциплина – „без обзира на румунску теорију континуитета романизованог

¹⁹ Реч је о међународном научном скупу са називом Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и / или периферним областима, који је одржан на Западном универзитету у Темишвару од 17. до 19. октобра 2014. године.

²⁰ По Будимиру, наиме, несумњиво је „да се српско име помиње знатно раније но што је то случај са именима осталих словенских племена, па и са самим именом *Sloveninu*“ (Будимир, 1959: 43). У вези с размишљањима и закључцима М. Будимира (Будимир, 1959: пре свега в. стр. 36 и даље, 42-43) обавезно в. и: Рудељев, 1992, пре свега стр. 68-69. Такође в. и Кобычев, 1973: 25-26; Шафарик, 1998: 128-134, 48 и даље; Карадић, 1972: 36 и даље; Vukčević, 2007: 76-79, 58 и даље; Новаковић, 1997: 36-38; Петровић, 2005: 184-186; уп. и Фасмер, 1971: 603-604; Недељковић, 2001: 190; Јанковић, 2015. У складу с претходним, неопходно је знати да су трагови српског етнонима јасно присутни и код западних и код јужних и код источних Словена (в. рецимо у: Рудељев, 1992: 68-69). Између осталог, о великој распрострањености српског етнонима „сведоче помени у Полабљу, Великопољској и Поморју“ (Vlahović, 1984: 240). Међутим, осим „западнословенских“ Северних (Лужичких) Срба и „јужнословенских“, Јужних Срба, исто тако „источнословенска етнонимија чува и трагове племенског назива серв“ (Рудељев, 1992: 68). О вишеструком помињању тј. присуству етнонима Срби на словенском истоку (Масуди, Константин Порфирогенит) в. и у: Лома, 1993: 20. Тако је и „код Константина Порфирогенита (Х в.), у навођењу источнословенских племена изостављено племе Севера, које помиње руски летописац“, али „у сливу Дњепра, сагласно Константину Порфирогениту, живе Срби“ (Рудељев, 1992: 68). Према томе, „Константин Порфирогенит наводи архаични, неподвргнут изменама и преосмишљавању, облик етнонима Северјана“, који се као такав „појављује у неким топонимима“; упор. реку Сервеч – притока Њемена, град Серпухов и др. (Рудељев, 1992: 68-69). На основу претходног, с великим увереношћу се „може рећи да источнословенско племе Севера представља огранак старог прасловенског племена Срба“ (Рудељев, 1992: 69). Другим речима, „руски летописац допушта грешку када Северјане (Севере) сврстава међу словенска племена“, тј. – „највероватније је да су Северни (тачније Срби) насељавали источнословенску територију задуго пре доласка словенских племена: Пољани, Древљани, Кривичи, Дреговичи, иљменски Словени“ (Рудељев, 1992: 69). С тим у вези, могуће је претпоставити и да је етничко име Севери у ствари „резултат преосмишљавања прасловенског етнонима Срби (за део источнословенског становништва)“, које је спроведено управо од (касније) придошлих Словена, тј. – „може да се претпостави да је етничко име Севера било од стране Словена распространено и на део Анта“ (Рудељев, 1992: 69), јер – „Анти се не помињу у руском летопису, а претпоставити потпуно ишчезавање овог многојудног и моћног племена без трага, није могуће“ (Рудељев, 1992: 69). Исто тако, и код етнонима Хрват „несумњиво имамо посла с иранским изговором словенског етнонима Срби, будући да у иранском језику гласу с многих словенских речи одговара x“ (Рудељев, 1992: 68), а „на сродност етнонима Срби и Хрвати (дакле и Хорутани) обраћали су пажњу многи слависти“, тј. „проистиче да је етноним Хрвати – резултат сарматског изговора словенског етнонима Срби“ (Рудељев, 1992: 68). У сваком случају, сагласно бројним подацима, „етноним срб-, хрв- име једног од најстаријих прасловенских племена“ (Рудељев, 1992: 68). На чињеницу да је опште, домаће име за Словене (пре појаве макроетнонима Словени) било Срби указивали су бројни аутори (в. почетак напомене); саобразно томе, илустративна је и околност да су – поред макроетнонима Словени – код словенских групација најчешћа управо појављивања различитих облика старог етнонима Срби (Срби, Хрвати, Севери); уп. као упућујући пример једну констатацију сличне врсте у: Трубачов, 2006: 100.

елемента од Трајана до данас, овај детаљ неће бити за потцењивање“, а – између осталог – и „начин бројења у румунском од десет на више јасно показује, поред осталих реликата, какав је био супстрат у тим областима“ (Будимир, 1959: 43).]

Велики број аутора је – на нивоу различитих дисциплина – скретао пажњу на проблеме погрешног схватања величине српског етничког простора (в. рецимо Степић, 2001: 247 и даље; уп. и Степић, 2004: 300-303) и раширености српског етнонима у прошлости (в. рецимо студију Кобычев, 1973), што је у непосредној вези и са нетачним и ограниченим схватањем присуства српско-словенског елемента на тлу данашње Румуније.²¹ Наиме, као што је већ наговештено, бројни етнокултурни маркери – али и историјски и други подаци – непосредно сведоче о димензијама српског етнокултурног и етногенетског комплекса (в. Тодоровић, 2015; уп. рецимо Ердељановић, 1925б). Другим речима, без узимања у обзир ове чињенице немогуће је разумети бројне појаве и наводне „контрадикције“ на које наилазе продубљена, тј. свеобухватна етнолошка и етногенетска проучавања Срба (у контексту реалне науке).

СЛОВЕНСКА И СРПСКА КОМПОНЕНТА У ЕТНОГЕНЕЗИ СТАНОВНИШТВА РУМУНИЈЕ

У претходном делу текста већ је наглашено да о значајном учешћу и присуству српске и словенске компоненте на територији и међу становништвом данашње Румуније непосредно сведоче изузетно бројне чињенице.

Генетички показатељи. Дотичну констатацију сасвим директно (и, с обзиром на прецизност одговарајуће методологије, тешко оповргљиво) потврђују и најновија генетичка истраживања, при чему се превласт хаплогрупе I2a Dinaric – која је непосредно учествовала у етногенези Словена и, суштински посматрано, представља аутентични словенски генетички маркер – сасвим непосредно подудара са распростирањем најзначајнијих српских етнокултурно-етногенетских показатеља (о дотичној и сродној проблематици в. у: Тодоровић и други, 2015; Тодоровић и Рајковић, 2016; Кљосов, 2013: в. пре свега стр. 241-260; Јерковић, 2012; Тодоровић, 2015).

²¹ Између осталог, по једном запажању, у румунској науци дugo је владало погрешно мишљење „да је у румунским земљама у употреби била само бугарска рецензија старословенског језика, а да су топоними словенског језика такође бугарски“, и тек „средином XX века то мишљење почиње да се мења и неки румунски научници доказују да су многи топоними српског порекла, а да се у многим црквеним и другим текстовима, насталим на тлу Румуније, налази утицај српске рецензије“ (Војводић, 2002: стр. V). Шта више, код назнаке етимологије појединих речи у румунским речницима често „стоји да је реч бугарског порекла иако је ближа српском него бугарском изговору или једнако гласи на српском и бугарском језику“ (Војводић, 2002: стр. V). Станко Војводић у предговору за свој речник славизама у румунском језику скреће пажњу и на појединачне карактеристичне називе река, градова, села и области у Румунији (Белорека, неколико Бистрица, Брзава, Златна итд.), као и на типична лична имена (в. напомену 7), која неизоставно имају управо српски карактер (Војводић, 2002: стр. IV).

Прецизније речено, нова истраживања су показала да је доминација хаплогрупе I2a Dinaric веома добар показатељ раширености српског етно-културног и етногенетског простора. У том смислу, потпуно јасно се показују границе овог простора у односу на становништво кајкавског и словеначког говора / језика, али и хрватског, чакавског говора / језика (где се, и у једном и у другом случају, уочава наглашено присуство, тј. доминација хаплогрупе R1a).²² Сличан случај је и са панонским просторима данашње Мађарске, где је хаплогрупа I2a Dinaric системски заступљена, али такође изражено заостаје у односу на присуство хаплогрупе R1a (в. одговарајуће процене рецимо у: Battaglia et al, 2008; Semino et al, 2000; Csányi et al, 2008).

Међутим – након детаљнијег и проширеног увида – испоставило се да управо у Румунији (на основу нових, релевантних истраживања) такође срећемо системски присутну доминацију хаплогрупе I2a Dinaric, што је, као што је назначено, једна од типичних особина српског етничко-етногенетског простора. Штавише, карактеристично је и то да се чак и у југоисточној Румунији – где су такође спроведена истраживања – уочава значајан проценат „јужне“ варијанте хаплогрупе I2a Dinaric (тј. подгрупе I2a-PH908)²³, што је додатни и специфични показатељ српског етногенетског присуства. Ово су, у сваком случају, врло упућујуће чињенице које је тешко игнорисати.

Исто тако, хаплогрупа I2a Dinaric доминира и на просторима данашње западне Бугарске (уп. резултате за места у данашњој зап. Бугарској у: Karachanak et al, 2013) – сасвим саобразно распоређивању других српских типичних етнокултурних маркера, до подручја око река Искар и Места (в. рецимо Тодоровић, 2015: 445-448; Белић, 1913: 72; Тодоровић и Рајковић, 2016: 19-20; Џвијић, 1966: 219, 474 итд.) – за разлику од типичних бугарских области источно од овог простора, где је I2a Dinaric у сенци других хаплогрупа.

У вези с претходним, посебно је занимљива и значајна околност да – осим код Срба и групација које су непосредно произтекле из српског етногенетског наслеђа (в. Недељковић, 2001: 190-191)²⁴ – још једино у Румунији, на основу до

²² В. Тодоровић и Рајковић, 2016: 16-22. В. рецимо ситуацију на острву Крк, као типичног представника чакавске лингвокултурне зоне, у: Barać et al, 2003: 538. Када је реч о (кајкавском) северу данашње Хрватске в. распоред хаплогрупа у: Mršić et al, 2012 (уп. очигледну разлику између севера и других истраживачких зона у наведеном тексту); структуру предачких групација у Словенији в. у: Purps et al, 2014; Vakar i Vrečko, 2014. О свему овоме ће се знатно опширније говорити у нашој свеобухватној монографији (в. напомену 27).

²³ Ову варијанту најпре одликује вредност 19 (или ниже) на маркеру 448. О специфичној повезаности подгрупе I2a-PH908 и Срба такође ће се опширније говорити у поменутој, свеобухватној студији (в. напомену 27). В. обавезно и Јерковић, 2012.

²⁴ Овде се првенствено мисли на покатоличене Србе и Србе католике који су примили хрватски идентитет (али и даље говоре српским, „штокавским“ језиком), као и на муслимане српског порекла и језика (в. рецимо Милосављевић, 2002; Маројевић, 2000; Недељковић, 2001: 191; обавезно в. и Милосављевић, 2007: 110-111). Наиме, „да се ради о једном генолошком објекту у случају штокавског језика ниједан озбиљан научник никада није довео у питање“, тј. „релевантни лингвисти разних народа сматрали су да је штокавски један језик“ (Милосављевић, 2002: 39). У складу с тим, „у време научне кодификације штокавског наречја као језика српског у првој половини 19. века, па и касније, највећи део популације

сада спроведених истраживања, недвосмислено преовладава ова хаплогрупа. Овде је неопходно приододати и важну напомену да је њена доминација у неким релевантним истраживањима чак и асполутно наглашена, са преко 40% присуства, што је упоредиво једино и искључиво са српским етногенетским контекстом (в. Varzari, 2006: 51); иста хаплогрупа преовладава чак и у југоисточним деловима Румуније (в. Stanciu et al: 2010)²⁵, као и у северозападним (в. Bembea et al: 2011) и другим областима.²⁶ Другим речима, треба поновити, превласт предачке групације I2a Dinaric је наглашено карактеристична управо за српски етничко-етногенетски простор (рачунајући ту и оне делове који се данас – са идентитетског становишта – сматрају спорним; уп. Тодоровић, 2015; Тодоровић и други, 2015).²⁷ Ове непобитне чињенице додатно отварају питање неопходности дубљег проучавања етногенезе становништва савремене Румуније.

Сведочанства различитих научних дисциплина у ширем контексту. Такође, у другом делу текста је неопходно нагласити и околност да су најистакнутији научници са становишта различитих научних дисциплина (од лингвистике до археологије) скретали пажњу на очигледно снажну, тј. кључну словенску компоненту у етногенези становништва Румуније. Између остalog, о овоме је врло аргументовано писао и знаменити археолог В. В. Седов (в. Sedov, 2012; Sedov, 2013), с једне стране, или, рецимо, већ поменути Милан Будимир и Михај Радан, с друге стране, као и многи други аутори. Осим тога, треба додати и да је савремена наука – кроз своје најрепрезентативније синтезе и истраживања – већ наглашавала чињеничну примарност подунавско-панонско-балканске прадомовине Словена (в. пре свега Трубачов, 2005; Трубачов, 2006; уп. с друге стране Loma, 1993), о чему је врло

која је говорила штокавски сматрала је себе Србима“ (Милосављевић, 2002: 41). Према томе – узимајући у обзир бројне научне чињенице – може да се „закључи да је штокавски језик по пореклу српски и да га српским треба звати“ (Милосављевић, 2002: 43). Уп. и Сотировић, 2007.

²⁵ Од изузетног значаја је и већ наглашена чињеница системског присуства варијанте I2a Dinaric South (Југ) међу становништвом југоисточне Румуније, јер се ова предачка групација – на основу доступних информација – и сасвим одређено vezује за јужнословенске Србе и њихов етногенетски модел, у смислу специфичног етничко-етногенетског показатеља.

²⁶ Додатно скрећемо пажњу и на врло важну чињеницу – да је и друга хаплогрупа која је посебно карактеристична за Словене (R1a) у пomenутом истраживању код Румуна забележена са 20,4% (в. Varzari, 2006: 51), што Румуне сасвим непосредно издваја као генетички, тј. етногенетски карактеристичну словенску групацију, са процентима присуства хаплогрупа I2a Dinaric и R1a који су типични управо за Србе, односно за групације које су етногенетски српског порекла, и ни за кога другог(!). Поред тога, у прилог очигледних чињеница које сведоче о расијености и укорењености хаплогрупе I2a Dinaric на територији данашње Румуније – директно говори и информација да учесталост ове хаплогрупе код румунских Немаца такође прелази 20%(!), уз важну напомену да код ових Немаца ипак апсолутно преовладава предачка групација R1b (са преко 50%), што непосредно упућује на њихову базичну етногенетску припадност, исто као што – с друге стране – доминација хаплогрупе I2a Dinaric (на основу увида у општи чињенични контекст) неоспорно упућује на превласт српско-словенске етногенетске компоненте.

²⁷ На овом месту би се могао навести читав низ непосредних научних доказа који потврђују наведене закључке. О овоме ће се – на конкретним примерима – опширно говорити у студији аутора и сарадника са радним насловом *Нова читања древних записа*.

документовано писао и српски академик Предраг Пипер (Пипер, 2008: 128-135)²⁸, уз напомену да се карпатски и уопште „румунски“ територијални комплекс непосредно наслања на овако дефинисани концепт (и са етногенетског становишта – у народним предањима фокусиране) прапостојбине Словена и Срба.²⁹

До ових закључака недвосмислено долази један од најзначајнијих слависта новијег времена, О. Н. Трубачов (уп. пре свега Трубачов, 2005; Трубачов, 2006)³⁰,

²⁸ Бројни аутори су наглашавали различите облике и примере непосредне повезаности подунавско-панонско-балканског простора и словенског етничког контекста. С тим у вези, на различите начине је наглашавана тзв. „илиро-венетска“ компонента у етногенези Словена, тј. Протословена (в. рецимо Станишић, 2006: 125), уз указивање на повезаност балтичких и словенских језика са „старобалканском“ и / или „итало-венетском“ лексиком (Станишић, 2006: 124 и 125). Уосталом, општепознато је да су многи аутори повезивали Старе Словене, са Дачанима, Илирима и Трачанима (у критичком контексту уп. рецимо Седов, 2012: 22-23). Када је, пак, реч о територији данашње Румуније треба знати да се, између остalog, позната ипотешти-киндешка култура у источној Румунији несумњиво везује за Словене (Седов, 2013: 131), а „уопште узев, целокупна култура Доњег Подунавља наставља ипотешти-киндешку традицију“ (Седов, 2013: 143). У ствари, у наведеном смислу, веома тешко је археолошки разликовати „словенско“ и „гето-дачко“ становништво, тј. – по водећим археолозима – тешко је „раздвојити њихове етнокултурне елементе, који се међусобно врло мало разликују“ (Седов, 2013: 144-145). Између остalog, наглашавано је и „да је дачко и трачко становништво из међуречја Дунава и Дњестра ушло у састав носилаца черњаховске културе“ (Седов, 2013: 353). По Ђ. Јанковићу – који је често писао о непосредним везама и најтешњим прожимањима „старобалканског“ и „словенског“ становништва – „повољ за повлачење неких носиоца археолошких особина Илира преко Дунава до Дњепра током 3-1. века пре Христа, могу бити само келтски и римски напади“, а (између сталог) „после Панонског устанка 6-9. г. Римљани су десетковали побуњено становништво“, што су „били разлози да се део такозваних Илира исели на север“ (Јанковић, 2007: 85). Наиме, „сточари, са којима се обично повезују тумули, исељавају се прво у побрђа на северу Паноније, сличне пределима са јужне стране Саве“, а „затим се повлаче на више карпатске превоје“, док су се земљорадници одселили „још даље, у Подњепровље, вероватно у више сеоба и различитим правцима“ (Јанковић, 2007: 85; в. стране 84-86 у наведеном делу). Исто тако, већ летимичан поглед на старобалканску лексику – која се приписује Трачанима и Дачанима, као и другим групацијама, тј. етнонимима (јер немамо прецизну слику о овим народима) – указује на специфичну близнакост са словенском и протословенском лексиком, о чему на овом месту не можемо детаљније писати.

²⁹ По Рудељеву, и назив Карбони – који означава групацију што је, по Птоломеју, живела источно од Венеда и на југу допирала до Карпата (Рудељев, 1992: 68) – у ствари представља облик етнонима Срби (уп. облике Сарбони / Сарбани) (в. у Рудељев, 1992: 68 и 69). Исто тако, и „називу Карпати сазвучан је етноним Карбони“ (Рудељев, 1992: 68). Уп. Новаковић, 1997.

³⁰ У контексту тзв. подунавско-панонско-балканске теорије о прадомовини Словена, посебно треба имати у виду аргументе и закључке које је истакао поменути академик Пипер (в. Пипер, 2008: 128-135). У складу с претходним – а када је реч о присуству Словена у Подунављу у раном средњем веку и одговарајућим изворима који то потврђују (Појтингерова карта, Амијан Марцелин, Приск, Јордан, Прокопије, Менандар, Теофилакт Симоката итд.), као и о појединим упућујућим археолошким доказима – в. рецимо: Трифуновић 1996: 32-33, као и у студијама Ђ. Јанковића (в. пре свега Јанковић, 2015; Јанковић, 2010). В. исто тако и Толстов, 1948: в. пре свега стр. 37-38; Кобычев, 1973: 68-76; уп. Кљосов, 2013: 286; Седов, 2012: 79-82. В. обавезно и Тодоровић и Рајковић, 2016: 12-16. Штавише, може се рећи и да негирања појединих – сасвим очигледних – доказа у прилог ових теза делују сасвим наивно, па чак и смешно (уп. рецимо Holzer, 2007: 480-481). Сличних примера, који изненадају својом наивношћу (с обзиром на то да их износе „професионални научници“), могло би се навести заиста много. Примера ради – могли бисмо да се осврнемо на један пример којем се насмејао Трубачов – „чак и *Bustricius*, средњовековни запис панонског хидронима, Удолф радије повезује са некаквим близким германским апелативима(?)“, него са хидронимски истоветним словенским *Bystrica*“ (Трубачов, 2006: 84). Сличне природе је и тврђња, која се понекад среће у синтезама, да су древни становници територије Баната били „Сармати“, који су чинили највећи део становништва и током римске владавине. С тим у вези, овде се можемо подсетити и констатације Ђ. Јанковића да су Ри-

као и представници других наука (уп. рецимо Трифуновић, 1996). У наведеном светлу, од посебног значаја је чињеница да „најстарији словенски летописи ковчеку Словена смештају у средње Подунавље: Кијевски летопис староруског писца Нестора из XII в, Великопољска хроника из XIII-XIV в, Длugoшева Историја Польске и старочешка Даљимилова хроника из XV века“ (Станишић, 2006: 134).³¹ С тим у вези, одсуству Словена у старим изворима треба супротставити „одсуство словенског имена“, тј. „ђутање о Словенима од стране античких писаца сведочило би о млађем пореклу словенског самоназива“ (Станишић, 2006: 135; в. студије О. Н. Трубачова).³² Трубачов је указао на читав низ изузетно аргументованих и тешко оспоривих чињеница, које непосредно указују на дунавску прадомовину Словена, при чему – и поред сложености наведеног питања – врло одређено констатује да „тражена дунавска прапостојбина није ‘секундарна прапостојбина’ Словена, већ првобитна словенска родна груда“ (Трубачов, 2006: 171).³³ Уосталом, и када је реч о „Индоевропљанима“ (чији развој континуирано наставља управо словенски етнолингвокултурни феномен)³⁴ такође се – од стране ауторитетивних

мљани „обично покорене народе (Словене) до Дунава звали Илирима а иза Дунава и Карпата Сарматима“ (Јанковић, 2015: 14). По њему, „у доказивању да Словени нису из Подунавља, лажно је словенска култура римског доба у Банату и Бачкој приписана Сарматима, наводно прешли на земљорадњу. Култура претходног периода са смене ера Српског подунавља, Срема, Посавине, Баната и Бачке приписана је некритички погрешно Келтима и Дачанима. ‘Илири’ су без образложења занемарени, да би се сакрио континуитет са Словенима. То је спровођење западноевропске идеологије – европски корени смеју бити само римски, келтски и германски“ (Јанковић, 2015: 318).

³¹ Између осталог – без обзира на то да ли је реч о секундарној прадомовини или не – „значајну потврду летописног податка о себи севернословенских племена с југа представља чињеница да и Малопољска (Горња Висла) и Малорусија (Западна Украјина) гравитирају карпатско-подунавском ареалу из којег су Висљани, Польјани и Древљани кренули у насељавање и стварање Польске и Русије“ (Станишић, 2006: 138; в. обавезно поменуте студије О. Н. Трубачова).

³² Без икакве сумње, неоспорна сведочанства о словенском језику старија су од првог помена словенског имени (Станишић, 2006: 130). Између осталог, „из малобројне лексике иначе загонетних Хуна, који су владали Панонијом у V в.“, остale су речи „које сведоче о несумњивом присуству Словена у Панонији у саставу хунске државе“ (Станишић, 2006: 130), уз бројне друге доказе који говоре о њиховом раном присуству у подунавско-панонско-карпатском простору (в. Трифуновић, 1996).

³³ В. неке карактеристичне примере језичких трагова древног присуства Словена (Прасловена) на Дунаву рецимо у: Трубачов, 2006: 178-179. Када је реч о изворима који такође упућују на давно присуство словенског елемента у подунавско-панонском и околним просторима – неки од њих (Равенски Анонимус; Псеудо-Цезарије итд.) се у контексту савремене науке могу читати на употребљен начин, пружајући нове доказе; в. рецимо у: Трубачов, 2005: 124-125. Између осталог, Трубачов упућује и на мишљења археолога о словенској припадности Панонаца из првог века после Христа које је описивао Дион Касије – при чему одлике њиховог начина живота „подсећају на то што други стари аутори (Јордан, Псеудомаврикије) причају о Словенима“ (Трубачов, 2005: 128-129). Он такође указује и на врло велики број разноврсних, језичких и мултидисциплинарних доказа у прилог теорије о подунавској (односно о подунавско-панонско-балканској) прадомовини Словена (в. Трубачов, 2005; Трубачов, 2006).

³⁴ Овде треба скренути пажњу и на „архаичност прасловенског културног стадијума“ (Трубачов, 2006: 68). Аналогно томе, „примат архаичности треба признати ћутљивом поштовању божанства, њиховом увијеном (табуизираном) спомињању, а коначно, чак и одсуству тога, услед примитивног култа предака“, тј. „управо у овој архаизи сусрећу се подаци словенског и латинског речника“, уз „механизам рађања култа предака“, при чему је за праиндоевропско давно доба карактеристична „најједноставнија култура“, коју

научника – често прапостојбина тражи управо у истом / близком подунавско-балканском простору.³⁵

По В. В. Седову – чији су увиди посебно важни и илустративни за ову проблематику – „учешће словенског становништва у етногенези Румуна је несумњиво“, јер „поред поузданог археолошког материјала о томе сведоче и подаци линвистике, топонимике и етнологије“ (Sedov, 2013: 146). По њему, територија која данас припада романофоном становништву „веома је богата словенским топонимима“ и „сасвим је јасно да су Словени могли дати називе свим тим рекама, насељима и областима једино ако су бар неко време живели и били доминантни етнос на тој територији“, тј. „словенска топонимија се могла очувати само под условом да Словени нису напуштали област између Карпата и Дунава у време формирања румунског народа“ (Sedov, 2013: 146). С тим у вези, „карактеристичну особину источнороманског (румунског и молдавског) језика представља присуство мноштва словенских речи у лексичком фонду“ (Sedov, 2013: 146), о чему је већ било речи и у претходном делу текста.

На основу бројних доказа – еминентни научници из различитих дисциплина усротивили су се „идеји о локалном пореклу Румуна, сматрајући да се румунски језик и етнос формирао негде јужно од Дунава и да су се након тога преци Румуна преселили на северну обалу доњег тока Дунава, где су вероватно затекли и очуване групице романизованог становништва“ (Sedov, 2013: 145).³⁶ [Анализе

посебно јасно откривају древне латинско-словенске етимологије и словенско-италске везе (Трубачов, 2006: 69; в. и 12-15).

³⁵ Наиме, често се говорило о „Дунаву као некој оси размештаја древних индоевропских дијалеката, било да се ради о пра-Грцима (проблем Данајаца), или пра-Јерменима, за чијим изворима се такође трага близу Дунава“ (Трубачов, 2006: 71). О „концентричној локализацији прасловенског и индоевропског ареала у Подунављу“ в. и у: Трубачов, 2006: 31.

³⁶ Овде је потребно направити и једну дигресију, односно – осврнути се на аргументоване хипотезе о пореклу албанофоног становништва, потенцијално потврђене најновијим генетичким доказима (о чему ће се говорити у најављеној књизи; в. напомену 27), које прадомовину генетичког језгра Протоалбанаца проналазе на истоку (са почетним полазиштем на просторима у близини Кавказа). Притом су најчешће у оптицију претпоставке о 1) досељавању преко јужне Италије и 2) преко истока Балканског полуострва. У вези с другом могућношћу, помиља се на њихову другостепену повезаност са Бугарима и бугарским прдорима, као и са преторумунским етнолингвистичким елементом (в. општи контекст у научно-популарној књизи Буровић, 2013; уп. Тодоровић и Рајковић, 2016: 20-21). У контексту поменуте хипотезе и повезивања сазнања различитих научних дисциплина – па и у складу са одговарајућом генетичком релацијом (која као најближа подручја, када је реч о процентралној структури присуства хаплогрупа, повезује данашњу источну и средишњу Бугарску и данашњу Албанију) – управо се простор који се налази јужно од Дунава (у источном делу Балкана) указује као могуће иницијално средиште формирања каснијих Румуна и Албанаца. Наиме, бројни научници – на основу очигледних доказа – истицали су претпоставку да албанска прапостојбина није на територији данашње Албаније (Станишић, 1995: 11), уз различита мишљења када је реч о њеној локацији. Притом, као што је већ наглашено, генетичка истраживања – исто као и расположиви историјски подаци – упућују на исток. По једним, Албанци су на своје садашње просторе „стигли из Румуније и Бугарске после Словена“ (Буровић, 2013: 67), при чему је то било њихово другостепено, секундарно боравиште. А када је реч о првој прапостојбини, претходно поменути новооткривени генетички трагови – који проналазе највећу сродност типичне албанске хаплогрупе, источне варијанте R1b (означене заједничким SNP-маркером Y18959, што је, на основу садашње поделе, подграна варијанте R1b–CTS9219), са Осетима

основних теорија етногенезе Румуна, као и доступних археолошких остатака, доводе до закључка „да римско-византијска владавина у Доњем Подунављу, која је трајала три и по века, није била узрок романизације локалног дачко-трачког становништва“ (Sedov, 2013: 145-146).] У складу с претходним, веома занимљива и илустративна је и чињеница да су „становници Дакије, Власи, користили од 11. до 17. века старословенски језик у цркви, књижевности и на двору ћирилично писмо све до средине 19. века“ (Пејин, 2012: 7-8).

Стари Срби на Карпатима. Саобразно свему овоме, потребно је нагласити неопходност спровођења своебухватних истраживања бројних словенских топонима, хидронима и других назива, тј. речи и различитих других трагова (присутних широм данашње Румуније) који су словенског порекла, али – најчешће – са наглашеним српским „призвуком“, односно језичким предзнаком.³⁷ И поред сас-

аланског порекла и њиховом („аланском“) источном варијантом R1b (Y18959) – потенцијално упућују на просторе око Кавказа, суштински аналогно ранијој констатацији Ђ. Јанковића (Јанковић, 2007: 81), али и више других аутора. По свему судећи, наведена хаплогрупа је „protoалбанска“ и она је системски присутна, са око 15-20%, код свих најзначајнијих албанофоних групација, Гега, Тоска и Арбреша, за разлику од других, околних народа, где је заступљена у врло ниским процентима. По другој хипотези, преци Албанаца су на просторе у залеђу Драча (током средине XI века) пребачени преко јужне Италије, одакле су се касније ширили, јер су „били првенствено сточарско становништво, које је, тражећи болу испашу за своја стада, напуштало матичну област и врло рано почело да се трајно насељава ван ње“ (Суботић и други, 2015: 84). С тим у вези, сажето речено, савремени увиди најкомпетентнијих научника своде се на закључак да несумњиво на истоку „треба тражити и постојбину Арбанаса“, који су „бродовљем, под заповедништвом патријарха Стефана, зета василевса Михаила IV Пафлагонца, били пребачени директно из Мале Азије на југ Италије“ (Суботић и други, 2015: 83), одакле су касније пребачени на Балкан. Другим речима, „Георгије Манијакис је пре именовања за главнокомандујућег (...) у овом походу управљао Горњом Мидијом, односно Васпураканом (...), у чијем суседству се налазила једина позната античка Албанија (...), те се иза архангујућег етнонима код Аталијата вероватно крије још један од бројних кавкаских народа, онај који себе и данас назива *Shqiptarët*, деца орлова, што јасно упућује на горштачко порекло“ (Суботић и други, 2015: 83). Када је реч о археолошким доказима, несумњиво је да су преци Албанаца на своје садашње територије досељени после 9. века, а по свему судећи управо у 11. веку (в. Јанковић 2007, 80-81), док најстарији помен албанског језика потиче с краја 13. века (в. у: Суботић и други, 2015: 84). О конструкцији савремене албанске нације в. у: Толева, 2016. О злоупотреби илирског имена у сродном контексту в. Жутић 2007. У сваком случају, теорије о старобалканском пореклу заснивају се искључиво на Птолемејевом помену града Албанополиса „негде у драчком залеђу“, али „против њих не говори само дисконтинуитет од девет столећа, јер је немогуће да о народу који би живео у залеђу најважније луке на источнојадранској обали нема помена у изворима током готово хиљаду година, већ и чињеница да је поменуто дело славног Александријског астронома било непознато Ромејима све до Максима Плануда, односно до краја XIII столећа“, а „загонетни Птолемејев Албанополис у ствари је данашњи Берат“, при чему је његово античко име латинског корена (од *albus* – бео) у средњем веку живело „у словенском називу добијеном од очигледно већинског становништва у окружењу“, па тако Пахимер дотични град назива Белаграда или Белеграда (Суботић и други, 2015: 84). На основу доступних докумената, да резимирамо, произлази закључак да преци Албанаца долазе са истока, што је непосредно и потврђено чињеницом да су „главнину Георгијевих трупа чиниле ромејске тагме регрутоване искључиво у малоазијским темама“, тј. „источне трупе“ (в. у: Суботић и други, 2015: 83; уп. један могући сценарио и у популарном тексту: Станишић, 2007: 29-31).

³⁷ В. рецимо Војводић, 2002: стр. III-VI. Веома важна је и „чињеница да називи пљојпривредних алатки и други термини везани за обраду земље такође потичу из словенског језика“ (Седов, 2013: 146). Све у свему, нема никакве сумње да су почетком средњег века на просторима између Карпата и Дунава живела словенска племена (Седов, 2013: 147; в. обавезно стр. 131-149). Другим речима, по резултатима различитих истраживања неоспорно је „да је румунски народ могао настати тек после асимилације словенског стано-

вим очигледних чињеница (в. Војводић, 2002; уп. рецимо један од изузетно бројних илустративних примера у: Павловић, 2012: 143), ипак је и ово питање остало крајње скрајнуто, превасходно услед одговарајућих ограничења која су утицала на научна интересовања и приступе, тј. која су била присутна за време трајања социјалистичке Југославије, али и касније.³⁸

Поводом свега претходног, такође треба скренути пажњу и на врло упечатљиве и упућујуће примере које је представио поменути руски научник О. Н. Трубачов. Наиме, словенске црте, архаизми и изоглосе, „на необичан начин су се испоставиле као материјал, који се открива у румунском“ (Трубачов, 2006: 120). Између осталог, различити лингвисти су документовано говорили и о „дачкословенском – као о заборављеном посебном словенском језику у југозападној Румунији (Банат)“ (Трубачов, 2006: 119).³⁹ Трубачов је навео и више карактеристичних примера који се односе на погрешно приписивање аутентичних словенских речи и корена – присутних у румунском језику – „дачком“ (в. у: Трубачов, 2006: 118-121).

Поврх свега, он скреће пажњу на околност да „етнолингвистичке ствари на Балкану крију још много неодгонетнутих тајни“, превасходно у контексту словенске проблематике, при чему – као упућујући – наводи пример „са такозваним (по мом мишљењу, индоаријевским) ‘античким’ Србима, које нам је у замагљеном облику јужнокарпатских *Serri* донео Амијан Марцелин“ (Трубачов, 2006: 116). Трубачов директно наглашава и како би желeo да рехабилитује „старо мишљење о постојању везе између имена конкретно словенских Срба и такозваних ‘античким’ Срба на Северном Кавказу“ (Трубачов, 2006: 101). Наиме, по њему, одговарајуће сведочанство Птоломеја „сведочи о најистуренијем случају имена Срби према ис-

вништва из Доњег Подунавља, тј. не пре X века“, а „у писаним изворима Волохи – преци Румуна и рани Румуни с територије између Карпата и Дунава, појављују се тек почетком XII века“ (Седов, 2013: 146).

³⁸ Треба знати да су у етничкој судбини Срба „најуочљивије три чињенице – (1) сталне сеобе и изгони, (2) изложеност геноциду и верском прогону и (3) национално раставање“ (Недељковић, 2001: 190), при чему је друга половина XX века, „до које су Срби имали интегративну улогу на јужнословенском подручју“, протекла „у знаку дробљења и однарођивања делова српског народа, који се, с благословом носилаца антисрпске политике, проглашавају за посебне етните“ (Недељковић, 2001: 190). У складу с тим, и државна политика у комунистичкој Југославији била је, уз ретке изузетке, начелно усмерена на спречавање истраживања српског етноса, као и на покушаје „теоријског“ оправдавања етничког инжењеринга (тј. „расрబљавања“) и вештачког сужавања српског етничког простора. Наиме, изражену и отворену антисрпску националну идеологију је „практично спроводила југословенска власт после Другог светског рата, са циљем да се фрагментацијом српских земаља, па и саме Србије, спути наводни великосрпски хегемонизам“ (Степић, 1999: 13-14).

³⁹ Штавише, „дачкословенски на истоку проучаваног простора (И. Т.: подунавски простор као базична прадомовина Словена / Прасловена) све више изазива асоцијације са праисточнословенским“, а „за њега се може везати низ лексичких „фосила“, који су се „наталожили у румунском језику и његовим дијалектима“ (Трубачов, 2006: 179). С тим у вези, Трубачов наглашава и да се склапа „могућа слика присуства древних објединjenih Словена на Дунаву“, са језгреним подручјем „од Доње Аустрије до Трансилијаније и Баната“, при чему „и даље остаје неодређена јужна граница словенског дунавског ареала“, уз изузетно значајну напомену „да можда те јужне границе у правом смислу речи није ни било“, односно – „тешко да је исправно преносити у давну прошлост стереотипно схватање границе као такве“ (Трубачов, 2006: 179). Поводом овога в. и обимну књигу: Јанковић, 2015.

току – првобитно вероватно индоаријевског по пореклу⁴⁰, чија је полазна тачка – у складу са логиком индо-европског расељавања – била на Западу, судећи пре-ма помињању неког племена по имениу *Serri* (Amm. Marc. XXVII, 5, 3) на Јужним Карпатима, IV век, и на тај начин већ у непосредној близини од историјске области каснијих – словенских Срба“ (Трубачов, 2006: 101). Овде је посебно важна – и за славистику веома занимљива – тема „о могућим сусретима индоаријевског и дак-ко-тракијског етноса у пределу Карпата“ (Трубачов, 2006: 102)⁴¹, а то је, као што смо претходно указали, сасвим могуће непосредно повезано и са протословенским простирањем и етногенезом.

У сваком случају – а то су истицали и други аутори (етнолози, историчари)⁴² – овде је реч о присуству српског етнонима⁴³ на подручју Јужних Карпата у дав-но време, што се директно надовезује на различите и вишеструке, већ поменуте трагове српског и словенског доминантног присуства на територији данашње Румуније. Ово се такође наслажа на бројне доказе о томе да је етноним Срби био нај-заступљенији, домаћи и заједнички назив за Словене, пре појаве макроетнонима Словен (в. Кобычев, 1973: 25-26, шире 14-26; 127-128).

ПРОБЛЕМ УСКРАЋИВАЊА ПРАВА, ПРОГОНА И АСИМИЛАЦИЈЕ

На крају, неопходно је – у кратким цртама – скренути пажњу и на чињеницу да постоји још једна веома важна тема која се не може избећи, а тиче се додатног одређења спрам народне катастрофе коју су неоспорно доживели Срби на територији данашње Румуније. Наиме, за читав српски етнички комплекс и етнички простор карактеристична су огромна страдања током целог XX века (наравно и раније, али је српски XX век можда и јединствен феномен у општим размерама).⁴⁴

⁴⁰ По Ђ. Јанковићу, примера ради, управо су Срби „повезивали индоевропску Индију и Европу“ (Јанковић, 2015: 319). С тим у вези, треба се подсетити и чињенице да су различити аутори на широким просторима Евроазије проналазили српски етноним.

⁴¹ Такође, у наведеном контексту Трубачов наглашава и чињеницу „приметног продирања имена Срба прилично дубоко у грчке крајеве“ (Трубачов, 2006: 102). Поводом овога обавезно в. и Ердељановић, 1925б: 7; уп. рецимо и Екмечић, 1998: 29.

⁴² Већ је Нико Жупанић непосредно скретао пажњу на чињеницу „да су вероватно Срби најкасније у IV столећу после Хр., ако не и пре, седели у области Ердеских Карпата (Трансилванских Алпа)“, јер „Ammianus Marcellinus назива ове планине *montes Serrorum*“ (Županić, 1924: 24), односно – „пошто смо утврдили да *Serri* значи исто што *Serbi*, споменуто место латинског писца потврђује Србе у подручју јужних Карпата“, тј. Марцелин у вези са готским ратовима под царем Валенсом спомиње „и *montes Serrorum*, тешко приступачне, стрме планине, које пробија река Алута“, тј. Олта (Županić, 1924: 24). О осталим, старим поменима српског етнонима у подручју Паноније и шире области Подунавља в. код истог аутора у: Županić, 1924: 25. С друге стране, и историчар Реља Новаковић је у својим књигама високо вредновао и одговарајућу пажњу посвећивао наведеном помињању српског имена на подручју Карпата и на територији данашње Румуније; о томе в. рецимо: Новаковић, 1997: 9-53.

⁴³ О чињеници да се ради о несумњиво српском етнониму в. у: Трубачов, 2006: 101-102.

⁴⁴ По једној синтези, „Срби су, осим вековног верског прогона и насиљног покрштавања (исlam, католичан-

На жалост, у том смислу ни простори савремене Румуније нису изузетак, па се – осим тзв. „тихе асимијације“ огромних размера⁴⁵ – у актуелном контексту често сусрећемо и са различитим, бројним чињеницама, сведочанствима и представама о великом терору над Србима, који се десио након Другог светског рата. У дотичном погледу, највише се наглашава принудна депортација Срба (без икакве кривице, аналогно и другим подручјима у којима су спроведени геноциди или етничка чишћења Срба, превасходно у XX веку) са подручја њиховог живљења у пределе у којима су услови за живот били готово немогући (Бараганска пустиња, пре свега), уз разне друге бруталне акције власти које су десетковале српско становништво. Такође, различити аутори су наглашавали и претходно поменути, континуирани процес усмерене (више или мање суптилне и „тихе“) асимијације Срба⁴⁶, који је (уз одговарајуће притиске) довео до тога да се данас веома мали број људи – у односу на етногенетске Србе – у јавности изјашњава као Срби и да мали број наводи српски језик као матерњи. Ово питање, о којем се недовољно отворено говорило, уосталом, највише оптерећује савремене српско-румунске односе, заједно са неким другим, новијим и актуелним дешавањима, чије разматрање захтева засебан простор.⁴⁷

ство) само у XX веку, као мало који народ у свету, били изложени вишеструком геноциду“, и то превасходно (у неколико наврата) на тлу данашње Хрватске и Босне и Херцеговине, као и Бачке, али и на другим просторима у којима су живели, а „најдуже и најдивљачкије на Косову и Метохији“ (Недељковић, 2001: 190). Између осталог, српски народ је само „у последњој деценији XX века био изгнан са својих вековних огњишта из Хрватске (1995) и из матице своје државности Косова и Метохије (1999)“ (Недељковић, 2001: 190).

⁴⁵ Наравно, овде треба поменути и историјску чињеницу да су током века бројни Срби на територији данашње Румуније били приморани не само на асимијацију, већ и на масовно напуштање овог простора. Примера ради, услед лошег односа аустријских власти, тј. „не жељећи да дођу под власт угарског племства и изложени прогонима сваке врсте, пре свега – однарођавању, Срби половином XVIII века све више упућују поглед ка Русији“, а „након бројних перипетија, један део Срба из Поморија одлази у Русију и у њој формира своје оазе – Нову Србију и Славено Сербију“ (Павловић, 2012: 87). Дакле, судбина Срба из данашње Румуније се непосредно може пратити не само на њеној садашњој територији, већ и у околним земљама. В. обавезно и Церовић, 1997б; Церовић, 1997в.

⁴⁶ Наиме, након 1956. године „почиње период ‘финије’ политичке асимијације српске националне мањине, који још увек траје“ (Стојковић, 1990: 242). Другим речима, „период након Барагана, пак, карактерише финија асимијација, чији је један од облика била промена личних имена и назива места“, уз многе друге видове притиска у циљу румунизације (смањивање броја школа на српском језику, пригушивање рада српских институција итд.) (Павловић, 2012: 96).

⁴⁷ Између осталог, Румунија је током 1999. године уступила свој ваздушни простор за нападе НАТО-снага на Србију (односно – на тадашњу СР Југославију); овде ул. и суштински сличне ситуације у прошlostи, када је, примера ради, 1915. године дошло до великог српског слома након што је Румунија „одбила да дозволи руској војсци да пређе преко њене територије и Србији помогне“ (Ковић, 2016: 238). Између осталог, скандалозно делује податак да се у периоду када је припремана НАТО-акција против СР Југославије обновљају „и политичке идеје ‘Велике Румуније’“ (Пророковић, 2015: 209; о томе више в. на стр. 208-210). У наведеном контексту – на исто се надовезује и проблем тзв. „религијског интервенционизма“ у сенци „евро-атлантских“ притисака на Србију (в. студију Раковић, 2015; ул. Раковић, 2014а; Раковић, 2014б). Између осталог, на последњем заседању Светог архијерејског сабора СПЦ – „Сabor је са великим жалошћу констатовао да Румунска православна црква не само што наставља са својим антиканонским упадима у јурисдикцију СПЦ, него их још и интензивира и проширије на читаву српску канонску територију“, уз закључак да „уколико она са том крајње небратољубивом праксом не престане у најскоријој будућности,

По историчару Ј. Пејину, Срби у Банату били су изложени интензивном националном прогону од 1948. године, тј. „део Срба био је прогнан и расељен међу Румуне у Бараганску пустинју близу Црноморске обале с циљем да се изврши њихова денационализација упркос одредбама о геноциду Декларације о геноциду Уједињених нација донете децембра 1946. године“, а тадашњој влади Румуније „била је позната одредба декларације која забрањује... ‘ускраћивање права на опстанак целим људским групама’... Такође, била јој је позната Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида, донета после две године, децембра 1948. Ова Конвенција између осталог садржи нову дефиницију геноцида и каже: ‘у намери да се у целини или делимично уништи нека национална, етничка или религиозна група као таква’ ...и даље: ...’намерно подвргавање групе животним условима срачунашим на њено потпуно или делимично уништење’“ (Пејин, 2012: 15-16). Из свих наведених, али и многих других разлога, у овом тренутку не може се говорити ни о реалној процени броја Срба у Банату и целокупној Румунији данас.⁴⁸

РЕЧ НА КРАЈУ

Као што је истакнуто и у раду који је претходио овом тексту, иако би се – у контексту површног приступа – могло чинити другачије, очигледно је да су срп-

Синод ће бити приморан да начини мучан, али једини могућан корак – да прекине литургијско и канонско општење са овом црквом“, као што је наведено у саборском саопштењу (Драговић, 2017: 5).

⁴⁸ На основу различитих увида, можемо констатовати једино да се подаци, тј. процене о броју Срба у Румунији разилазе. Примера ради, када је само о Банату реч, по закључку Ј. Пејина (у раду објављеном 1990. године) – „после свих притисака и ратних губитака, данас у Румунији поред око 120 хиљада Срба живи још око 250 хиљада становника Баната српске крви, који су изгубили српске етничке особине“ (Пејин, 1990: 268); с друге стране, пак, званични подаци о броју Срба у Румунији наводе изузетно мале бројке. Наравно, када је реч о „губљењу етничких особина“, дотично питање остаје још увек отворено, јер се радило о процесима који су имали насиљни карактер и грађани српског порекла – превасходно услед страха и претрпљених недаћа, али и других разлога – још увек нису доспели у ситуацију да се у потпуности слободно етнички изјашњавају, нити су Срби добили одговарајућу одштету за прогоне кроз које су прошли. Између осталог, примера ради, током акција депортовања Срба, они су „довођени у сабирне центре и у преко 500 теретних вагона одашљани у логоре Барагана, пешчару у делти Дунава и у друге радне логоре у близини Калараша, Браиле и на каналу Дунав–Црно море, који је био у изградњи“ (Стојковић, 1990: 241), а „приликом хапшења пљачкана је имовина, а деца старија од пет година одвајана су од родитеља“ (Стојковић, 1990: 241; в. и Павловић, 2012: 95-96). У логорима је „у току зиме од глади и мраза умирало 10 до 15 лица дневно, било је много самоубистава“, а када је логор у Барагану престао да ради, 1955. године, „остала су бројна српска и друга гробља“ (Стојковић, 1990: 241), односно – „ово је био прави егзодус српске мањине у Румунији“ (Стојковић, 1990: 241). Исто тако, „многи Срби налазили су се у затворима у Банатској Клисури и другим местима, многи су пресељени у друге крајеве Румуније, многи су осуђивани на монтираним процесима који су почели од 1949. године“ (Стојковић, 1990: 241). Поред осталог, дакле, не само што су затварани припадници српске мањине, већ је и забрањиван рад српским часописима, као и све манифестије на матерњем језику итд. (Стојковић, 1990: 241), при чему је у српским селима долазило до масовних хапшења и депортација у радне логоре (Стојковић, 1990: 241). Док су бројни Срби расељавани по Румунији, „њихове куће и имања запоседали су Румуни“ (Стојковић, 1990: 242). Уп. рецимо и поједина илустративна сведочанства у: Милин и Степанов, 1996; Милин и Степанов, 2002.

ско-румунски односи веома сложени.⁴⁹ Њихово дубље разматрање је реметила и компликовала чињеница да су они засновани на низу питања и проблема о којима се у јавности говорило врло мало, тј. недовољно. Због недовољне јасноће, као и комплексности дотичне проблематике, учињен је покушај спровођења (кроз два повезана текста) етнолошког пресека са снажно потенцираним мултидисциплинарним предзнаком. Један од основних закључака могао би се свести на констатацију да су српско(српскословенско)-румунске релације вишедимензионалне, системске и у тој мери многобројне да их треба посматрати као израз постојања веома близких, почетних и примарних етногенетских и етнокултурних образаца. О овоме сведоче разноврсне чињенице које се непосредно разоткривају на плану више научних дисциплина, а чију системску повезаност директно и јасно сагледавамо из угла свеобухватног, обједињујућег етнолошког приступа. Осим тога, када је реч о будућности, треба нагласити да заједнички православни верски идентитет и више вековна православно-хришћанска цивилизацијска матрица, уз разне друге сличности – и поред бројних проблема – српске земље и Румунију логично стављају у положај партнера и пријатеља пред оштрицом савремених искушења и најновијих геополитичких изазова са глобалним предзнаком (уп. Степић, 2016: 614-615; Проковић, 2015: 201-202, 216).

⁴⁹ О овоме је у својим научним студијама, али и у јавности, сасвим одређено говорио др Александар Раковић (в. напомену 47). Такође в. Условљавања Србије, 2016; Степић, 2016: 600. Уп. и Павловић, 2012: 215-222.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Barać et al, 2003: L. Barać et al, *Y chromosomal heritage of Croation population and its island isolates*, European Journal of Human Genetics (2003) 11, 2003.
- Battaglia et al, 2009: V. Battaglia, *Y-chromosomal evidence of the cultural diffusion of agriculture in southeast Europe*, European Journal of Human Genetics (2009) 17, 2009.
- Белић, 1913: А. Белић, *Срби и Бугари – у балканском савезу и у међусобном рату*, Београд, 1913.
- Bembea et al, 2011: M. Bembea et al, *Y-chromosome STR haplotype diversity in three ethnically isolated population from North-Western Romania*, Forensic Science International: Genetics 5/2011.
- Бугарски, 1995: С. Бугарски, *Српско православље у Румунији: преглед Православне српске епархије темишварске*, Православна српска епархија темишварска, САНУ, Прометеј, Темишвар – Београд – Нови Сад, 1995.
- Бугарски, 2005: С. Бугарски, *Националне мањине у Румунији*, у: Положај и идентитет српске мањине у југоисточној и централној Европи, САНУ, Београд, 2005.
- Будимир, 1959: М. Будимир, *О старијим поменима српског имена*, Глас САН, Одељење литературе и језика ССXXXVI, Нова серија књ. 4, Београд, 1959.
- Буровић, 2013: К. Буровић, *Ко су Албанци? – Студије о пореклу Албанаца*, Гамбит, Јагодина, 2013.
- Vakar i Vrečko, 2014: M. Vakar, D. Vrečko, *Analiza Y-DNK haplotipov Slovencev*. <https://sloveniadna.files.wordpress.com/2014/06/manfreda-vakar-vrec48dko-izvor-evropejcev-2014-spletne-verzija2.pdf>
- Varzari, 2006: A. Varzari, *Population History of the Dniester-Carpathians: Evidence from Alu Insertion and Y-Chromosome Polymorphisms*, Dissertation der Fakultät für Biologie der Ludwig-Maximilians Universität München. <https://edoc.ub.uni-muenchen.de/5868/1/Varzari-Alexander.pdf>
- Власи, 2012: *Власи, Хришћанска мисао и други*, Београд, 2012.
- Vlahović, 1984: P. Vlahović, *Narodi i etničke zajednice sveta*, Vuk Karadžić, Beograd, 1984.
- Војводић, 2002: С. Војводић, *Речник славизама у румунском језику*, Народна библиотека „Јован Поповић“, Кикинда, 2002.
- Vukčević, 2007: I. Vukčević, *Slovenska Germanija*, Pešić i sinovi, Beograd, 2007.
- Гавrilović, 1994: С. Гавrilović, *Срби у Хабсбуршкој монархији (1792-1849)*, Матица српска, Нови Сад, 1994.
- Големовић, 2016: Д. Големовић, *Влашка народна музика*, у: Музичка и играчка традиција мултиетничке и мултикултуралне Србије, Катедра за етномузикологију Факултета музичке уметности у Београду, Београд, 2016.
- Драговић, 2017: Р. Драговић, *Црква ће покренути борбу против секти*, Вечерње новости, 28. мај 2017.
- Дрљача, 1971: Д. Дрљача, *Темишварски „Нови живот“ о југословенским народностима у Румунији*, Зборник радова САНУ, Нова серија књ. 1, Београд, 1971.
- Дрљача, 1997: Д. Дрљача, *Српско / румунско коло у Карпатима и његово даље ширење*, у: Етнички и етнокултурни контакти у панонско-карпатском простору, Етнографски институт САНУ, Посебна издања књ. 42, Београд, 1997.
- Дурлић, 1998: П. Дурлић, *Слава („празњик“) код Влаха Поречке реке*, Етно-културолошки зборник IV, Сврљиг, 1998.

- Ђокић и Думић, 2012: Н. Ђокић, О. Думић, *Насељавање Влаха у Браничеву у XVIII веку*, Митолошки зборник 26, Рача, 2012.
- Ђурковић, 2013: М. Ђурковић, *Тамни коридори моћи – путеви савремене политичке теорије*, Укронија, Београд, 2013.
- Ердељановић, 1925a: Ј. Ердељановић, *Трагови најстаријег словенског слоја у Банату*, у: Niederluv sbornik, Praha, 1925.
- Ердељановић, 1925b: Ј. Ердељановић, *Македонски Срби*, Београд, 1925.
- Ердељановић, 1986: Ј. Ердељановић, *Срби у Банату*, Матица српска, Нови Сад, 1986.
- Екмечић, 1998: М. Екмечић, *Сукоб цивилизација или стварање светског система великих сила?*, у: Сусрет или сукоб цивилизација на Балкану, Историјски институт САНУ, Православна реч, Београд – Нови Сад, 1998.
- Županić, 1924: Н. Županić, *Srbi Plinija i Ptolemeja*, Državna štamparija, Beograd, 1924. (Preštampano iz: „Зборник радова посвећен Јовану Цвијићу поводом тридесетпетогодишњице научног рада од пријатеља и сарадника“)
- Жутић, 2007: Н. Жутић, *Вјерско-национална и политичка злоупотреба илирског имена*, у: Албанци лажни Илири, Пешић и синови, Београд, 2007.
- Зечевић, 1971: С. Зечевић, *Народна веровања у Сваници*, Зборник радова САНУ, Етнографски институт књ. 5, Београд, 1971.
- Зечевић, 1985: С. Зечевић, „Празник“ (слава) у североисточној Србији, у: О крсном имену, Просвета, Београд, 1985.
- Ivetić, 2007: M. Ivetić, *Jezik dali, pa nestali*. <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:194286-Jezik-dali-pa-nestali>.
- Јанковић, 2007: Ђ. Јанковић, *Археолошка сведочанства о пореклу Албанаца и потомцима Илира*, у: Албанци лажни Илири, Пешић и синови, Београд, 2007.
- Јанковић, 2010: Ђ. Јанковић, *Нова археолошка сведочанства о Илирима у доба далматско-панонског устанка*, Митолошки зборник 23, Рача, 2010.
- Јанковић, 2015: Ђ. Јанковић, *Предање и историја Цркве Срба у светлу археологије*, Хришћанска мисао, Београд, 2015.
- Јерковић, 2012: С. Јерковић, *Y-ДНК хаплогрупа I – најчешћа код Срба*. <http://www.poreklo.rs/2012/12/17/y-dnk-haplogrupa-i-najčešća-kod-srba/>
- Karachanak et al, 2013: S. Karachanak et al, *Y-Chromosome Diversity in Modern Bulgarians: New Clues about Their Ancestry*, PloS One, 8 (3) / 2013.
- Караџић, 1972: В. Ст. Караџић, *Етнографски списи*, Сабрана дела Вука Караџића књ. 17, Просвета, Београд, 1972.
- Кљосов, 2013: А. Кљосов, *Порекло Словена. Осврти на ДНК-генеалогију*, Мирослав, Београд, 2013. (А. Клесов, *Происхождение славян*. Москва: Алгоритм.)
- Кобычев, 1973: В. П. Кобычев, *В поисках прародины славян*, Издательство „Наука“, Москва, 1973.
- Ковић, 2016: М. Ковић, *Једини пут – Силе Антанте и одбрана Србије 1915. године*, Филип Вишњић, Београд, 2016.
- Костић, 1971: П. Костић, *Годишњи обичаји у српским селима Румунског Ђердана*, Зборник радова САНУ, Нова серија књ. 1, Етнографски институт књ. 5, Београд, 1971.
- Крстић, 2002: Б. Крстић, *Народни живот и обичаји Клисураца и Польадијаца*, Савез Срба у Румунији, Темишвар, 2002.
- Лома, 1993: А. Лома, *Неки славистички аспекти српске етногенезе*, Зборник Матице српске за славистику, Нови Сад, 1993.

- Loma, 1993: A. Loma, *Podunavska prapostojbina Slovena: legenda ili istorijska realnost?* Јужнословенски филолог XLIX, Београд, 1993.
- Малуцков, 2005: М. Малуцков, *О етнолошким истраживањима Срба у румунском Банату*, у: Положај и идентитет српске мањине у југоисточној и централној Европи, САНУ, Београд, 2005.
- Марјановић, 1981: М. Марјановић, *Друштвене и културне промене у селима влашке етничке заједнице Неготинске Крајине*, Етнографски институт САНУ, Посебна издања књ. 22, Београд, 1981.
- Маројевић, 2000: Р. Маројевић, *Српски језик данас: у компаративној перспективи*, у: Р. М., Српски језик данас, Зипс, Београд, 2000.
- Миленковић Вуковић, 2005: Б. Миленковић Вуковић, *Библиографија изабраних радова о Србима у Мађарској, Румунији, Хрватској, Словенији, Македонији и Албанији*, у: Положај и идентитет српске мањине у југоисточној и централној Европи, САНУ, Београд, 2005.
- Милин и Степанов, 1996: М. Милин, Љ. Степанов, *Бараганска голгота Срба у Румунији*, Демократски савез Срба и Карашевака у Румунији, Темишвар, 1996.
- Милин и Степанов, 2002: М. Милин, Љ. Степанов, *Срби из Румуније у бараганској голготи*, Виша школа за образовање васпитача, Universitatea Banatului, Вршац – Темишвар, 2002.
- Милорадовић, 2005: С. Милорадовић, *Дијалектолошка и етнолингвистичка истраживања српске мањине*, у: Положај и идентитет српске мањине у југоисточној и централној Европи, САНУ, Београд, 2005.
- Милосављевић, 2002: П. Милосављевић, *Увод у србијску*, Филозофски факултет у Косовској Митровици, Требник, Косовска Митровица – Београд, 2002.
- Милосављевић, 2007: П. Милосављевић, *Српско питање и србијска*, Логос, Бачка Паланка – Ваљево, 2007.
- Миштоју, 2005: А. Миштоју, *Словенски утицај у говору Алмашке долине*, у: Српско-румунске везе и пројекти на културолошком плану, Савез Срба у Румунији, Темишвар, 2005.
- Младенов, 1985: М. Сл. Младенов, *За етнонима сърби (sirbi) 'българи' в румънския език и румънската топонимия*, Българска етнография 1985/3, София, 1985.
- Mršić et al, 2012: G. Mršić et al, *Croatian national reference Y-STR haplotype database*, Molecular Biology Reports 39(7), 2012.
- Недељковић, 2001: М. Недељковић, *Лексикон народа света*, Српска књижевна задруга, Службени лист, Београд, 2001.
- Николић, 1912: Р. Николић, *Крајиште и Власина*, Српски етнографски зборник књ. 18, Насеља српских земаља књ. VIII, Београд, 1912.
- Новаковић, 1997: Р. Новаковић, *Карпатски и ликијски Срби*, Мирослав, Београд, 1997.
- Павловић, 2012: М. Павловић, *Срби у Темишвару*, Етнографски институт САНУ – Посебна издања књ. 78, Београд, 2012.
- Пејин, 1992: Ј. Пејин, *Једна заборављена српска група – Крашовани*, у: Catena mundi – српска хроника на светским веригама, књ. I, Ибарске новости, Краљево, Матица Срба и исељеника Србије, Београд, 1992.
- Пејин, 2003: Ј. Пејин, *Преглед прошлости Срба у Банату*, Ведес, Београд–Зрењанин–Кикинда–Панчево, 2003.
- Пејин, 2012: Ј. Пејин, *Предговор приређивача*, у: Власи, Хришћанска мисао и други, Београд, 2012.
- Петровић, 2005: С. Петровић, *Културологија*, Чигоја штампа, Лела, Београд, 2005.
- Печикан, 2015: О. Печикан, *Историја Румуна*, Бесједа, Clio, Београд, 2015.

- Пипер, 2004: П. Пипер, *Српски између великих и малих језика*, Београдска књига, Београд, 2004.
- Пипер, 2008: П. Пипер, *Увод у славистику 1*, Завод за уџбенике, Београд, 2008.
- Поповић, 1955: Д. Поповић, *Срби у Банату до краја 18. века – историја насеља и становништва*, САНУ – Посебна издања ССХХХII, Етнографски институт САНУ, књ. 6, Београд, 1955.
- Пророковић, 2015: Д. Пророковић, *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд, 2015.
- Протић, 1928: С. Протић, *О Македонији и Македонцима*, Београд, 1928.
- Purps et al, 2014: J. Purps et al, *A global analysis of Y-chromosomal haplotype diversity for 23 STR loci*, Forensic Science International: Genetics, Volume 12, 2014.
- Радан, 1998: М. Н. Радан, *Значај славе и још неких прослава са култним обележјем за одређивање етничког бића Карашиевака*, Етно-културолошки зборник IV, Сврљиг, 1998.
- Радан, 2001/2002: М. Радан, *Митска бића код Карашиеваца*, Етно-културолошки зборник VII, Сврљиг, 2001/2002.
- Радан, 2004: М. Н. Радан, *У походе тајновитом Карашиу*, Савез Срба у Румунији, Темишвар, 2004.
- Радан, 2015a: М. Н. Радан, *Фонетика и фонологија карашевских говора данас – прилог проучавању српских говора у Румунији*, Филозофски факултет, Нови Сад, 2015.
- Радан, 2015b: М. Н. Радан, *Последице контаката и / или српско(карашевско)-румунског суживота огледане у говорима Румуна из Алмашке долине (Банат)*, Исходишта 1, Темишвар – Ниш, 2015.
- Радан, 2015v: М. Н. Радан, *Предговор*, у: Исходишта 1, Темишвар – Ниш, 2015.
- Ракић, 2006: Р. Ракић, *Тихомир Р. Ђорђевић и Власи*, у: Т. Ђорђевић, Истина у погледу Румуна у Србији, Народна библиотека Бор, Бор, 2006.
- Раковић, 2014a: А. Раковић, *Неканонско деловање Румунске православне цркве у североисточној Србији (2001-2014) као изричити вид румунских geopolитичких претензија*, Култура полиса, Нови Сад 24, 2014.
- Раковић, 2014b: А. Раковић, *Амерички извештаји о верским слободама у Републици Србији и контрааргументи из српске перспективе*, Теолошки погледи 1/2014, Београд, 2014.
- Раковић, 2015: А. Раковић, *Срби и религијски интервенционизам 1991-2015: Политички аспекти верских изазова српској држави и цркви после распада Југославије*, Хришћански културни центар, Београд, 2015.
- Рудељев, 1992: В. Г. Рудељев, *О историји етничког имена Словена*, у: Catena mundi – српска хроника на светским веригама, књ. I, Ибарске новости, Краљево, Матица Срба и исељеника Србије, Београд, 1992.
- Румуни кажу – Бугари су Срби, 2014: *Самоил Ратевски: Румуни кажу – Бугари су Срби*. <http://srbin.info/2014/05/13/bugari-rumuni-kazu/>
- Sedov, 2012: V. V. Sedov, *Sloveni u dalekoj prošlosti*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2012.
- Sedov, 2013: V. V. Sedov, *Sloveni u ranom srednjem veku*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2013.
- Semino et al, 2000: O. Semino et al, *The Genetic Legacy of Paleolithic Homo sapiens sapiens in Extant Europeans: A Y Chromosome Perspective*, Science vol. 290, 10 November 2000.
- Сотировић, 2007: В. Сотировић, *Социолингвистички аспект распада Југославије и српско национално питање*, Добраца књига, Нови Сад – Србије, 2007.
- Срби и Румуни, 1997: Срби и Румуни, *Српско-румунске везе кроз векове*, Завод за уџбенике и наставна средства, Прометеј, Београд – Нови Сад, 1997.
- Станишић, 1995: В. Станишић, *Српско-албански језички односи*, Балканолошки институт САНУ – Посебна издања 59, Београд, 1995.

- Станишић, 2006: В. Станишић, Увод у индоевропску филологију, Чигоја штампа, Београд, 2006.
- Станишић, 2007: М. Станишић, Последице митоманије о итицству Албанаца, у: Албанци лажни Илири, Пешић и синови, Београд, 2007.
- Stanciu et al, 2010: F. Stanciu et al, *Population data for Y-chromosome haplotypes defined by 17 STRs in South-East Romania*, Legal Medicine, Volume 12, Issue 5, September 2010.
- Степић, 1999: М. Степић, Косово и Метохија – политичко-географске и геополитичке перспективе, Знамен, Београд, 1999.
- Степић, 2001: М. Степић, У вртлогу балканизације – политичко-географски положај и фрагментираност српских земаља, Службени лист СРЈ, Институт за геополитичке студије, Београд, 2001.
- Степић, 2004: М. Степић, Српско питање – геополитичко питање, Јантар група, Београд, 2004.
- Степић, 2016: М. Степић, Геополитика: идеје, теорије, концепције, Институт за политичке студије, Београд, 2016.
- Стојанчевић, 1994: В. Стојанчевић, *О типологији и хронолошким периодима проучавања прошлости Срба на територији данашње Румуније*, Темишварски зборник 1, Нови Сад, 1994.
- Стојанчевић, 1995: В. Стојанчевић, *Срби и Бугари 1804-1878*, Прометеј, Нови Сад, 1995.
- Стојковић, 1990: М. Стојковић, *Српска национална мањина у Румунији*, у: Сеобе Срба некад и сад, Институт за међународну политику и привреду и Матица Срба и исељеника Србије, Београд, 1990.
- Суботић и други, 2015: Г. Суботић и други, *Написи историјске садржине у зидном сликарству, том први, XII–XIII век*, Византолошки институт САНУ, Београд, 2015.
- Терзић, 1993: С. Терзић, *Срби и македонско питање*, у: Етнички састав становништва Србије и Црне Горе и Срби у СФР Југославији, Универзитет у Београду Географски факултет, Београд, 1993.
- Тодоровић и други, 2015: И. Тодоровић и други, *Етнологија и генетика*, Етнографски институт САНУ, Друштво српских родословца „Порекло“, Београд, 2015.
- Тодоровић, 2015: И. Тодоровић, *Српске етнокултурне границе и савремена преиститивања народних представа о пореклу – старе истине и изазови*, Исходишта 1, Темишвар – Ниш, 2015.
- Тодоровић и Рајковић, 2016: И. Тодоровић, С. Рајковић, *Нове поруке предака – илустративне конотације најновијих етнолошко-генетичких истраживања Срба и становништва српског етничког простора*, Лесковачки зборник LVI, Лесковац, 2016.
- Тодоровић, 2017: И. Тодоровић, *О новим етнолошким истраживањима Срба у Румунији – уводни приступ и перспективе*, Исходишта 3, Темишвар – Ниш, 2017 (у штампи).
- Толева, 2016: Т. Толева, *Утицај Аустроугарске империје на стварање албанске нације*, Филип Вишњић, Београд, 2016.
- Толстов, 1948: С. П. Толстов, „Нарцы“ и „Волхи“ на Дунае, Советская этнография 1948/2, Москва – Ленинград, 1948.
- Томић и Шольмошан, 1996: М. Томић и Ј. Шольмошан, *Облици Србин и српски у румунским презименима*, Српски језик бр. 1-2, Београд – Никшић, 1996.
- Трифуновић, 1996: С. Трифуновић, *Словени у Панонији*, Књижевна реч 474-476, Београд, 1996.
- Трифуноски, 1995: Ј. Трифуноски, *Македонизирање Јужне Србије*, Београд, 1995.

- Трубачов, 2005: О. Трубачов, *Етногенеза и култура древних Словена*, Пешић и синови, Београд, 2005.
- Трубачов, 2006: О. Трубачов, *Етногенеза и култура древних Словена, други део*, Пешић и синови, Београд, 2006.
- Условљавања Србије, 2016: *Србију после Хрватске условљавају и Румунија и Бугарска*. <http://srb.news-front.info/2016/05/06/srbiju-posle-hrvatske-uslovjavaju-i-rumunija-i-bugarska/>
- Фасмер, 1971: М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, том III, Прогресс, Москва, 1971.
- Holzer, 2007: G. Holzer, *Rumunija i ranoj povesti slovenstva*, Проблеми словенске филологије (Probleme de filologie slava) XV, Темишвар, 2007.
- Цвијић, 1906: Ј. Цвијић, *Проматрања о етнографији македонских Словена*, Књижара Гене Коне, Београд, 1906.
- Цвијић, 1966: Ј. Цвијић, *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, Завод за издавање уџбеника, Београд, 1966.
- Церовић, 1997а: Љ. Церовић, *Срби у Румунији од раног средњег века до данашњег времена*, Министарство Републике Србије за везе са Србима изван Србије, Београд, 1997.
- Церовић, 1997б: Љ. Церовић, *Срби у Украјини*, Министарство Републике Србије за везе са Србима изван Србије, Београд, 1997.
- Церовић, 1997в: Љ. Церовић, *Срби у Молдавији*, Министарство Републике Србије за везе са Србима изван Србије, Београд, 1997.
- Церовић, 2000: Љ. Церовић, *Срби у Румунији*, Савез Срба у Румунији, Темишвар, 2000.
- Церовић, 2007: Љ. Церовић, *Срби у Араду*, Музеј града Новог Сада, Савез Срба у Румунији – Огранак у Араду, Нови Сад – Арад, 2007.
- Csányi et al, 2008: B. Csányi et al, *Y-Chromosome Analysis of Ancient Hungarian and Two Modern Hungarian-Speaking Populations from the Carpathian Basin*, Annals of Human Genetics, Volume 72, Issue 4, 2008.
- Шафарик, 1998: П. Ј. Шафарик, *О пореклу Словена*, Архив Војводине, Нови Сад, 1998.

Ivica Todorović
Institute of Ethnography SASA, Belgrade

ETHNOLOGICAL REVIEW OF SERBIAN-ROMANIAN INTERACTIONS AND RELATIONS

Serbian-Romanian ethno-cultural parallels – primarily those concerning the territory of today's Romania – are still insufficiently studied and require the implementation of comprehensive new research. Namely, the direct interconnectedness of Serbian, i.e. Serbo-Slavic and Romanian ethno-cultural characteristics is shown on many different levels, which is particularly evident precisely in the areas of modern Romania. In this article, we draw your attention to some particularly interesting, but also ignored the sensitive issues (and the facts), which fall within the ambit of the mentioned problem.